

Hrvatska tradicijska baština i nematerijalni kulturni turizam Požeško-slavonske županije

Tuličić, Monika

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:243132>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“

MONIKA TULIČIĆ

**HRVATSKA TRADICIJSKA BAŠTINA I NEMATERIJALNI KULTURNI TURIZAM
POŽEŠKO-SLAVONSKE ŽUPANIJE**

Diplomski rad

Pula, rujan 2024.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“

MONIKA TULIČIĆ

**HRVATSKA TRADICIJSKA BAŠTINA I NEMATERIJALNI KULTURNI TURIZAM
POŽEŠKO-SLAVONSKE ŽUPANIJE**

Diplomski rad

JMBAG: 0303091377, redovita studentica

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Nematerijalna kulturna baština

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Etnologija i antropologija

Znanstvena grana: Antropologija; Etnologija; Folkloristika

Mentor: red. prof. dr. sc. Slaven Bertosa

Pula, rujan 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Monika Tuličić, kandidatkinja za magistru Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

Monika Tuličić

U Puli 26. rujna 2024.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, Monika Tuličić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj diplomski rad pod nazivom „Hrvatska tradicijska baština i nematerijalni kulturni turizam Požeško-slavonske županije“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

Monika Tuličić

U Puli 26. rujna 2024.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA	3
2.1. Pojmovno određenje nematerijalne kulturne baštine	3
2.2. Zaštita i očuvanje nematerijalne kulturne baštine	5
2.3. Nematerijalna kulturna baština i UNESCO	7
3. TRADICIJSKA BAŠTINA I KULTURNI TURIZAM	9
3.1. Današnje spoznaje i svrha tradicijske baštine	9
3.2. Hodočašća, procesije, slavlja	13
3.3. Legende.....	14
3.4. Odrednice kulturnog turizma	15
4. TRADICIJSKA BAŠTINA POŽEŠKO-SLAVONSKE ŽUPANIJE	17
4.1. Tradicijski govor	17
4.2. Tekstilna industrija	18
4.3. Narodna nošnja.....	20
4.3.1. Ženska narodna nošnja.....	21
4.3.2. Oglavlja, frizure i nakit.....	23
4.3.3. Muška narodna nošnja.....	25
4.4. Tradicijski običaji.....	27
4.5. Tradicijska znanja i umijeća	28
4.5.1. Zlatovez	29
4.5.2. Izrada kulena i suhomesnatih proizvoda.....	30
4.5.3. Uzgoj vinove loze	31
4.5.4. Proizvodnja piva.....	32
4.6. Tradicijski ples, glazba i pjesma	33
5. MANIFESTACIJE	36
5.1. Festival jednogminutnog filma	36
5.2. Kulenijada	37
5.3. Ivanjski krijes	37
5.4. Zlatne žice Slavonije.....	38
5.5. Fišijada	39
5.6. LIDAS – Lipanjski dani amaterskog stvaralaštva	39
5.7. Devetnice Gospi od suza.....	41
5.8. Dan kulture nacionalnih manjina Grada Lipika.....	42
5.9. Festival graševine	42

5.10. Martinje u Kutjevu.....	43
5.11. Najduži stol u Velikoj.....	43
5.12. Halštatski dani.....	44
6. ZAŠTIĆENA KULTURNA BAŠTINA.....	46
6.1. Požeški vinogradarski običaj – Grgurevo.....	47
6.2. Vinogradarski ćevap.....	48
7. ZAKLJUČAK.....	50
LITERATURA.....	51
POPIS PRILOGA.....	55
SAŽETAK.....	56
SUMMARY.....	57

1. UVOD

Nematerijalna kulturna baština, kao neodvojivi dio identiteta i tradicije svakog naroda, ima iznimnu ulogu u očuvanju kulturnog nasljeđa i prijenosu kulturnih vrijednosti s generacije na generaciju. U Požeško-slavonskoj županiji, bogatoj poviješću i tradicijom, nematerijalna kulturna dobra zauzimaju posebno mjesto unutar društvene strukture i svakodnevnog života lokalne zajednice. Ova regija, smještena u središnjoj Slavoniji, ne samo da je očuvala brojne običaje, pjesme, zanate i rituale, već ih je pretvorila u autentične turističke proizvode, čime pridonosi jačanju kulturnog turizma kao jednog od ključnih sektora održivog razvoja.

U vremenu kada suvremeni turisti sve više teže iskustvima koja nadilaze tradicionalne oblike putovanja, nematerijalna kulturna baština nudi jedinstvenu priliku za uranjanje u lokalnu kulturu, stvaranje emocionalne povezanosti i razumijevanje povijesti i tradicije kroz prizmu svakodnevnih običaja i rituala. Požeško-slavonska županija prepoznala je ovaj potencijal i kroz razne manifestacije, festivale i projekte nastoji približiti bogatu kulturnu ostavštinu posjetiteljima iz cijelog svijeta. Od vinogradarskog običaja Grgureva, koji spaja povijesne događaje s vinogradarskom tradicijom, do gastronomskih specijaliteta poput vinogradarskog čevapa, koji oživljava zaboravljene recepte, nematerijalna baština ove regije pruža autentična iskustva koja obogaćuju turističku ponudu.

U ovom radu obrađivat će se bogatstvo nematerijalne kulturne baštine i njezin značaj u kontekstu kulturnog turizma s posebnim naglaskom na Požeško-slavonsku županiju.

Nakon uvoda, drugo poglavlje pruža temeljno razumijevanje nematerijalne kulturne baštine, uključujući njezino pojmovno određenje, načine zaštite i očuvanja te ulogu UNESCO-a u očuvanju svjetske kulturne baštine.

Treće poglavlje istražuje tradicijsku baštinu i njezinu povezanost s kulturnim turizmom, obuhvaćajući spoznaje o tradicijskoj baštini, važnosti hodočašća, procesija i legendi, kao i ključne odrednice kulturnog turizma.

Četvrto poglavlje posvećeno je specifičnostima tradicijske baštine Požeško-slavonske županije, s fokusom na tradicijski govor, tekstilnu industriju, narodnu nošnju i običaje, kao i ples, glazbu i pjesmu ovog područja.

Peto poglavlje bavi se analizom ključnih manifestacija koje čuvaju i promiču tradicijsku baštinu kroz kulturne događaje, festivale i svečanosti u Požeško-slavonskoj županiji.

Posljednje poglavlje usredotočuje se na zaštićenu kulturnu baštinu, s naglaskom na specifične običaje i gastronomske specijalitete poput Grgureva i vinogradarskog ćevapa, koji imaju poseban značaj za identitet i turističku ponudu regije. Nakon toga slijedi zaključak te popis literature, popis slika i priloga.

Cilj ovog rada je istražiti i analizirati nematerijalnu kulturnu baštinu Požeško-slavonske županije, s posebnim naglaskom na njezinu integraciju u turističku ponudu. Rad će se baviti identifikacijom ključnih nematerijalnih dobara, njihovom povijesnom i kulturnom važnosti te mogućnostima za njihovu promociju i održiv razvoj unutar okvira kulturnog turizma.

2. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA

Nematerijalna kulturna baština i usmena predaja, povezane s ljudskim životom, radom i stvaralaštvom, predstavljaju značajna kulturna dobra Republike Hrvatske. Hrvatska je bogata tradicijom, običajima i znanjima koji se prenose s generacije na generaciju unutar obitelji, zajednica te na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini. Također, nematerijalna kulturna baština igra ključnu ulogu u oblikovanju pripadnosti određenoj kulturi, što je temeljna odrednica kulturnog i nacionalnog identiteta. U nastavku ovog poglavlja prikazat će se osnovna definicija i poimanje nematerijalne kulturne baštine, njezina zaštita i očuvanje te poveznica nematerijalne kulturne baštine i UNESCO organizacije.

2.1. Pojmovno određenje nematerijalne kulturne baštine

Kako bismo razumjeli točnu definiciju nematerijalne kulturne baštine, važno je znati i zasebne definicije kulture i baštine. Tako se kultura definira kao pojam koji obično označava složenu cjelinu institucija, vrijednosti, predodžaba i praksi koje čine život određene ljudske skupine, a prenose se i primaju učenjem, dok je pod baštinu uključena imovina koju je netko naslijedio od predaka, obuhvaća očevinu i djedovinu, a načelno se nasljeđuje muškom linijom.¹

Kultura se može definirati i kao pojam koji obuhvaća sve aspekte materijalnog i duhovnog života svakog naroda i čovječanstva u cjelini. Stoga, pojam kulturne baštine uključuje širok spektar naslijeđenih kulturnih dobara, koja obuhvaćaju sve ono što su preci ostavili u nasljeđe u područjima kao što su jezik, književnost, arhitektura i likovne umjetnosti. To uključuje narodnu umjetnost, glazbu, kazalište, film, znanost i druga područja koja zajedno čine cjelokupnu kulturnu baštinu.²

¹ Enciklopedija.hr. Baština. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6230>. 31. srpnja 2024.

² Marasović T. (2001.). *Kulturna baština*. Split. Veleučilište u Splitu., str. 9.

Prema Zakonu o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, nematerijalna kulturna baština definira se kao vještine, izvedbe, izričaje, znanja, umijeća, kao i instrumenti, predmeti, rukotvorine i kulturni prostori koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i u nekim slučajevima pojedinci prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine. Takva se nematerijalna kulturna baština prenosi s generacije na generaciju i iz zajednice u zajednicu te se na taj način ona iznova stvara kao odgovor na ono što je okružuje i s čime međusobno djeluje.³

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara govori kako nematerijalna kulturna dobra mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva koje se prenose predajom ili na neki drugi način, a dijele se u slijedeće skupine:

- jezik, dijalekti, govori i toponimika te usmena književnost svih vrsta,
- folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote,
- tradicijska umijeća i obrti.⁴

Nematerijalna kulturna baština, za razliku od materijalne, ovisi o ljudima koji je održavaju živom, a značajnu ulogu igra i okolina, budući da je često povezana s određenim mjestima. Također, ključna je suradnja i sudjelovanje nositelja tradicije, živih baštinika i zajednice. Demonstriranje nematerijalne baštine može obogatiti turističko iskustvo, dok izvođači i proizvođači koji se izražavaju kroz tradicionalne oblike igraju ključnu ulogu u očuvanju i prenošenju tih tradicija.⁵

³ Narodne novine, hr. *Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*. Dostupno na: https://narodne.novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2005_06_5_47.html. 31. srpnja 2024.

⁴ Zakon.hr. *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-za-%C5%A1titi-i-o-%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara>. 31. srpnja 2024.

⁵ Du Cross, H., McKercher, B. (2015.). *Cultural Tourism – second edition*, New York, Routledge., str. 83.-84.

2.2. Zaštita i očuvanje nematerijalne kulturne baštine

Sustavno očuvanje nematerijalne kulturne baštine započelo je u 19. i 20. stoljeću. Stručnjaci i istraživači nematerijalne kulturne baštine imaju veliku zaslugu za očuvanje tradicije rada, znanja, običaja i umijeća. Tijekom 20. stoljeća, osim tradicionalnog prenošenja unutar obitelji i zajednica, razne udruge, kulturno-umjetnička društva te kasnije i institucije poput muzeja i pučkih učilišta, provodili su različite mjere očuvanja. Te mjere su uključivale dokumentiranje, organiziranje tečajeva i radionica za prijenos stečenog znanja. Važno je istaknuti da su upravo ove aktivnosti očuvanja i bilježenja nematerijalne kulturne baštine Republike Hrvatske bile preduvjet za današnje mjere zaštite i popise nematerijalne kulturne baštine.⁶

UNESCO je 29. rujna 2003. usvojio Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. Prilikom usvajanja, pozvali su se na postojeće međunarodne instrumente o ljudskim pravima te prepoznali važnost nematerijalne kulturne baštine kao pokretača kulturne raznolikosti i međusobnu povezanost nematerijalne i materijalne baštine. Prepoznali su ulogu i važnost zajednice u stvaranju, zaštiti, održavanju i ponovnom stvaranju nematerijalne kulturne baštine, kao i neprocjenjivu vrijednost nematerijalne kulturne baštine kao ključnog faktora za zbližavanje ljudi i promicanje međusobnog razumijevanja.⁷

Svrha Konvencije je zaštita nematerijalne kulturne baštine, osiguranje poštivanja te baštine među zajednicama, skupinama i pojedincima, poticanje međunarodne suradnje i pomoći te podizanje svijesti o važnosti nematerijalne kulturne baštine na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. Konvencija smatra zaštitom sve mjere usmjerene na osiguravanje održivosti nematerijalne kulturne baštine, uključujući identifikaciju, dokumentaciju, istraživanje, očuvanje, zaštitu, promicanje, poboljšanje, prijenos - posebice putem formalnog i neformalnog obrazovanja - te revitalizaciju različitih aspekata takve baštine.⁸

⁶ Hrovatin, M. (2012.). *Procesi očuvanja i popisivanja nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, No. 36., str. 125.

⁷ Narodnenovine.nn.hr. *Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*. Dostupno na: https://narodnenovine.nn.hr/clanci/medunarodni/2005_06_5_47.html. 1. kolovoza 2024.

⁸ UNESCO. *Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Dostupno na: <https://ich.unesco.org/en/convention#art2>. 1. kolovoza 2024.

Kako bi se osigurala zaštita, razvoj i promicanje nematerijalne kulturne baštine prisutne na državnom području, donesene su dodatne mjere zaštite. Svaka država nastoji usvojiti opću politiku usmjerenu na promicanje uloge nematerijalne kulturne baštine u društvu i integrirati zaštitu te baštine u programe planiranja. Također, države imenuju ili osnivaju jedno ili više nadležnih tijela za zaštitu nematerijalne kulturne baštine na svojem području te donose odgovarajuće pravne, tehničke, administrativne i financijske mjere.

Republika Hrvatska donijela je Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara prema kojemu svrha zaštite kulturnih dobara uključuje:

- zaštitu i očuvanje kulturnih dobara u neokrnljenom i izvornom stanju te prenošenje kulturnih dobara budućim naraštajima,
- stvaranje povoljnijih uvjeta za opstanak kulturnih dobara i poduzimanje mjera potrebnih za njihovo redovito održavanje,
- sprječavanje svake radnje kojom bi se izravno ili neizravno mogla promijeniti svojstva, oblik, značenje i izgled kulturnog dobra i time ugroziti njegova vrijednost,
- sprječavanje protupravnog postupanja i protupravnog prometa kulturnim dobrima te nadzor nad izvozom, iznošenjem, uvozom i unošenjem kulturnih dobara,
- uspostavljanje uvjeta da kulturna dobra prema svojoj namjeni i značenju služe potrebama pojedinca i općem interesu.⁹

Nadalje, važno je spomenuti Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture Republike Hrvatske, koji je uređen prema Pravilniku o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske. „Ovim Pravilnikom propisuje se oblik, sadržaj i način vođenja registra kulturnih dobara Republike Hrvatske. Ovim se Pravilnikom podrobnije uređuju i pitanja:

⁹ Zakon.hr. *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-za%20zaštiti-i-o%20očuvanju-kulturnih-dobara>. 1. kolovoza 2024.

- pripreme i donošenja rješenja o preventivnoj zaštiti kulturnih dobara,
- postupak utvrđivanja svojstva kulturnog dobra te
- evidencije kulturnih dobara od lokalnog značenja.¹⁰

Kulturna dobra dijele se na Preventivno zaštićena kulturna dobra i Zaštićena kulturna dobra. Kulturna dobra na ove se popise upisuju na temelju određenih procedura.

2.3. Nematerijalna kulturna baština i UNESCO

Kao što je već navedeno, UNESCO je Opća organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu. UNESCO-ov Ustav usvojen je 1945. u Londonu, a stupio je na snagu 1946. UNESCO se razvio tijekom 30-ak godina nakon dva svjetska rata, osnovan s jasnim ciljevima i vizijom. Ima nekoliko misija i strateških ciljeva, kao i glavne prioritete za postizanje ciljeva održivog razvoja i poboljšanja cjelokupnog ljudskog stanja.¹¹

Jedan od ciljeva je promicanje kulture i kreativnosti te zaštita baštine jer smatraju da je zaštita svjetske kulturne i prirodne baštine, kao i podržavanje kreativnosti i dinamičnih kulturnih sektora, ključna za suočavanje s izazovima današnjeg doba. Također, vjeruju da se pristup temeljen na uzajamnom poštovanju i otvorenom dijalogu među kulturama može dovesti do trajnog mira.¹²

Glavna poveznica između nematerijalne kulturne baštine i UNESCO-a je Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. Iako je Konvencija usvojena u listopadu 2003., u Republici Hrvatskoj stupila je na snagu 2006., nakon donošenja Zakona o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. Time se Hrvatska pridružila ostalim državama članicama i obvezala se štititi i očuvati nematerijalnu kulturnu baštinu, što je do danas rezultiralo upisivanjem 220 nematerijalnih kulturnih dobara u Registar kulturnih dobara RH.

¹⁰ Narodne novine.nn.hr. *Pravilnik o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske*. Dostupno na: https://narodne.novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_04_37_652.html. 1. kolovoza 2024.

¹¹ UNESCO. *History of UNESCO*. Dostupno na: <https://www.unesco.org/en/history>. 1. kolovoza 2024.

¹² UNESCO. *Culture*. Dostupno na: <https://www.unesco.org/en/culture>. 1. kolovoza 2024.

Na tri UNESCO-ova popisa nematerijalne kulturne baštine upisano je 21 kulturno dobro iz Hrvatske: 18 na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, jedno na popis nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita te dva u Registar dobrih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine svijeta.¹³

UNESCO je značajno pridonio ovom cilju usvajanjem Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, koja je postala glavni propis za zaštitu, očuvanje, istraživanje, promicanje i poboljšanje nematerijalne baštine na međunarodnoj razini. Također, UNESCO-ov rad i prepoznavanje obaju aspekata kulture vrlo su važni za proučavanje kulturnog turizma. Kulturni turizam ne odnosi se samo na fizičko posjećivanje lokaliteta baštine ili kulturne ustanove, već obuhvaća svakodnevni kontakt s lokalnom zajednicom, njezinim običajima, jezikom, navikama, folklorom i ostalim oblicima nematerijalne kulture. UNESCO-ov rad u području materijalne i nematerijalne kulturne baštine, regulatorni okvir, projekti i aktivnosti poslužili su ne samo istraživačima kulturnog turizma, već i u praktičnom smislu mnogim zemljama kao osnova za stvaranje vlastitih nacionalnih kulturnih politika.¹⁴

¹³ Ministarstvo kulture i medija RH. *Nematerijalna kulturna baština upisana na UNESCO-ove popise*. Dostupno na:

<https://min-kulture.gov.hr/eu-kultura/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturnabastina/nematerijalna-kulturna-bastina-upisana-na-unesco-ove-popise/16448>, 1. kolovoza 2024.

¹⁴ Jelinčić, D. A. (2008.). *Abeceda kulturnog turizma*. Zagreb. Meandar, str. 97.-98.

3. TRADICIJSKA BAŠTINA I KULTURNI TURIZAM

Tradicijska baština sastavni je dio nacionalne kulturne baštine i manifestira se kroz brojne religiozne i lokalne inačice. Ona predstavlja temelj pojedinačnih i skupnih identiteta, iako je sklona promjenama pa i nestajanju.¹⁵ U ovom poglavlju bit će predstavljene današnje spoznaje i svrha tradicijske baštine, zatim će biti objašnjena hodočašća i procesije te legende vezane uz tradicijsku baštinu. Na kraju poglavlja govorit će se o odrednicama kulturnog turizma.

3.1. Današnje spoznaje i svrha tradicijske baštine

Pod pojmom baštine podrazumijeva se sveukupno dobro ili nasljeđe, odnosno nešto što je naslijeđeno i što se ostavlja u nasljedstvo. Baština obuhvaća sve elemente koji pružaju jedinstvenost nekome mjestu ili regiji, poput arhitekture, spomenika, hrane, narodnih običaja, folklora, pjesama i slično. Kulturna baština je širok pojam koji uključuje naslijeđena kulturna dobra, zbog čega postoji mnogo različitih definicija kulture i kulturne baštine.

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske definira kulturnu baštinu kao zajedničko bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti.¹⁶ Kulturna baština dijeli se na pokretnu i nepokretnu materijalnu baštinu te nematerijalnu baštinu. Kao dio ljudske aktivnosti, kulturna baština ostavlja opipljive tragove vrijednosnih sustava, vjerovanja, tradicija i stilova života. Materijalna kulturna baština može se odnositi na:

- izgrađeno okruženje koje čine povijesne građevine, gradovi i naselja, arheološki ostaci,
- prirodno okruženje poput seoskih krajolika i poljoprivredne baštine,
- artefakte kao što su knjige, slike, stari novac, nakit, razni predmeti i dokumenti.¹⁷

¹⁵ Šojat-Bikić, M. (2011.). Hrvatska tradicijska baština online: stanje i mogućnosti. *Etnološka istraživanja*, No. 16, str. 103.-128.

¹⁶ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. *Kulturna baština*. Dostupno na: [https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20\(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme\)](https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme)). 2. kolovoza 2024.

¹⁷ Culture in Development (CiD). *What is Cultural Heritage*. Dostupno na: http://www.cultureindevelopment.nl/cultural_heritage/what_is_cultural_heritage_2. kolovoza 2024.

Kulturna baština ne očituje se samo kroz opipljive oblike, već i kroz vrijednosti, tradiciju, usmenu povijest, legende, razne plesove i pjesme, tradicionalnu kuhinju, vjerske obrede i druge elemente nematerijalne kulturne baštine. Zbog svoje značajne uloge u današnjem životu, kulturno nasljeđe može se vrednovati na temelju različitih aktualnih značenja.

Kulturno nasljeđe ima:

- kulturne vrijednosti iskazane u izvornom ili suvremenom korištenju građevine ili povijesne cjeline,
- kultne vrijednosti koje proizlaze iz kultne funkcije građevina i predmeta u povijesnim razdobljima, uključujući i današnje doba,
- gospodarske vrijednosti pod kojima se podrazumijevaju mogućnosti privrednog korištenja (turistički resursi),
- znanstvenu vrijednost kao predmet ili prostor znanstvenog interesa,
- odgojno-obrazovnu vrijednost nastalu iz raznolike edukativne prirode kulturnog dobra.

Osim spomenutih vrijednosti, kulturna baština može imati povijesnu, umjetničku, starosnu, urbanističku, ambijentalnu i izvornu vrijednost, kao i vrijednost rijetkosti, reprezentativnosti i cjelovitosti. Zbog toga je njezino očuvanje od iznimne važnosti. Većina kulturnog nasljeđa ne posjeduje samo jednu vrijednost, već se istovremeno odlikuje s nekoliko, ako ne i svim navedenim vrijednostima.¹⁸

Hrvatsku tradicijsku kulturu obilježava izrazita raznolikost, razvijena pod utjecajem različitih ekoloških uvjeta i kulturnih kontakata. Ovo je rezultiralo razvojem triju regionalnih kultura: panonske, dinarske i jadranske.

¹⁸ Marasović, T. (2001.). *Kulturna baština 1*. Split. Veleučilište u Splitu, str. 12.

Panonsku kulturnu zonu karakterizirala je kultura žitarica, lana i konoplje te stajski uzgoj krupne stoke, kao što su konji i goveda. Među domaćim obrtima isticalo se tkanje na vodoravnom tkalačkom stanu i lončarstvo na nožnom kolu. Likovni izraz uključivao je posebno ukrašavanje tikvica. Odjeća je bila od platna, bogato ukrašena utkanim ili vezenim motivima te dopunjena suknenim i kožnatim prslucima, kabanicama ili kožusima te širokim opancima ili čizmama. Žene su nosile ogrlice od koralja i staklenih perlica, dok su se u Slavoniji kitile zlatnicima. Karakteristični su bili godišnji ophodi mladeži na blagdane sa skupljanjem darova (jurjaši na Jurljevo, kraljice ili ljelje na Duhove, ladarice na Ivanje, betlehemari na Badnju večer) te bogati svadbeni običaji.

Glazbena i plesna tradicija također su raznolike. U Međimurju su posebni jednoglasni napjevi temelji na srednjovjekovnim ljestvicama (tzv. starocrkveni načini), a instrumenti bordunska citra, cimbal i violina, uz koje su se plesali plesovi u paru. Najpoznatiji ples sjeverozapadne i središnje Hrvatske, drmeš, pleše se u parovima ili malim kolima uz svirku gudačkog sastava zvanog guci. Za Slavoniju i Baranju karakteristično je plesanje u kolu uz svirku na gajdama, koje je do 20. stoljeća gotovo potpuno zamijenila tambura.

U dinarskoj kulturnoj zoni (gorska Hrvatska i dalmatinsko zaleđe) prevladavalo je planinsko stočarstvo, posebice uzgoj ovaca i koza. Pastiri su tijekom ljeta boravili u planinskim područjima, dok su zimi selili u primorske krajeve, koristeći pokretne torove i kolibice (transhumantno stočarenje). Obitelji u alpskom tipu stočarenja proljeće su provodile u dolinskim selima, ljeti na visokim planinskim pašnjacima, a jesen su koristili za žetvu i povratak u selo pred zimu. Domaći obrti uključivali su izradu vunениh tkanina, proizvodnju valjanog sukna u vodom pokretanim stupama, i lončarstvo na ručnom kolu. Pastiri su bili poznati po vještini rezbarenja drva. Ženska nošnja sastojala se od platnene košulje s geometrijskim vezom, vunene pregače i dugog suknenog haljetka zobuna. Muškarci su nosili uske suknene hlače, tri sloja suknenog haljetka, široki kožni pojas i vunene čarape. Djevojke i muškarci nosili su crvene suknene kape, dok su udane žene nosile bijeli rupčić. Obuća su bili lagani prepleteni opanci, a svečanu odjeću dopunjavao je bogat srebrni nakit i, kod muškaraca, ukrašeno oružje. Specifičnost društvenog života činili su oblici nekrvnoga srodstva, poput pobratimstva i kumstva.

Glazbena tradicija obuhvaća ožkanje, poseban način pjevanja koji se koristi kao pripjev u kratkim pjesmama (rozgalicama, vojkavicama, treskavicama) te novije oblike kao što su rere i gange. Guslari su izvodili dulje pripovjedne pjesme uz pratnju gusala, gudačkog instrumenta s jednom žicom. Tipični ples bio je nijemo kolo (poznato i kao vrličko, ličko ili sinjsko kolo), koje se izvodilo krupnim koracima i poskocima bez instrumentalne pratnje.

U jadranskoj kulturnoj zoni stanovništvo se bavilo ribarstvom, uzgojem maslina, vinove loze, smokava i badema te ovčarstvom i kozarstvom. Brodarstvo i trgovina imali su ključnu ulogu. Odjeća je pod utjecajem gradskih sredina razvijena: muška odjeća uključivala je široke hlače stisnute u nabore, kratke nogavice i vunene kape u obliku tuljca, dok je ženska odjeća uključivala platnenu košulju i zvonoliku suknenu suknju s naramenicama, opasanu vunanim ili svilenim pojasom. Nakit od plemenitih metala s koraljima i biserima, često filigranski obrađen, bio je vrlo cijenjen.

Tijekom božićno-novogodišnjih blagdana uobičajeni su bili ophodi uz pjesmu i prikupljanje darova (koledanje), dok su pokladni običaji bili rašireni prije korizme. Klapsko pjevanje, višeglasno pjevanje u manjim skupinama bez instrumentalne pratnje, predstavlja značajnu komponentu dalmatinske glazbene tradicije. Seoske plesove (linđo, poskočica) pratila je svirka na ljerici, dok su gradske plesove (šotić, kvadrilja) pratili gitara ili mandolina. U Istri i Hrvatskom primorju karakteristični su kromatski tonski nizovi, uključujući tzv. istarsku ljestvicu. Tradicijska glazba uključuje i svirku na sopelama, puhačkim glazbalima prodornog zvuka, gdje se često koristi dvoglasje. Balun i tanac su plesovi koji se izvode uz svirku na sopelama.

Danas mnoge tradicijske prakse nastavljaju živjeti u izmijenjenim oblicima i novim kontekstima, često s novim značenjima te su postale simboli nacionalnog, regionalnog ili lokalnog identiteta. Primjeri uključuju pokladne ophode zvončara iz Kastavštine, bojni ples s mačevima moreške u Korčuli, običaje kumpanije u korčulanskim selima, godišnji ophod na Duhove s kraljicama ili ljeljama u Slavoniji i Srijemu te viteško natjecanje Sinjsku alku. Tradicijska glazba, pjesme i plesovi često se izvode na folklornim smotrama i svečanim prigodama, uz izvođače obučene u narodne nošnje.¹⁹

¹⁹ Hrvatska.eu. *Tradicijnska kultura*. Dostupno na: <https://croatia.eu/index.php/hr/home-hr/drustvo-i-nacin-zivota/tradicijnska-kultura>. 2. kolovoza 2024.

3.2. Hodočašća, procesije, slavlja

Hodočašće predstavlja spoj interesa i potrebe u turizmu, kombinirajući edukaciju i odmor te služeći kao nova manifestacija vjere u društvu. Vjerske institucije su pozitivno odgovorile na suvremene zahtjeve otvaranjem prema javnosti i spajanjem ugodnog s korisnim. Hodočašće je još uvijek relativno neistraženo, posebice u znanstvenom smislu, s rastućim zanimanjem koje se pojavilo krajem 20. stoljeća. Znanstvenici su sve više zainteresirani za istraživanje utjecaja svetog kroz prizmu interesa i potrebe, otkrivajući time višedimenzionalnu društvenu ulogu religije. Unatoč tome, hodočašće i drugi oblici vjerskog turizma još uvijek nisu dovoljno prezentirani kao značajni za društveni kapital, što ukazuje na potrebu za daljnjom analizom. Razvoj društvenih odnosa povećava potrebu za hodočašćima, što je dovelo do standardizacije ovog segmenta duhovne nadgradnje kroz obrazovanje i odmor.²⁰

Najčešće je praćeno molitvom, obredima pročišćenja ili grupnim ceremonijama. Turizam i religija povezani su jer „hodočasnik je napola turist“, a „turist je napola hodočasnik.“ Prema procjeni Svjetske turističke organizacije, vjerski turizam godišnje privlači 600 milijuna putnika motiviranih vjerom, od kojih je 280 milijuna stvarnih hodočasnika.²¹

Procesije su raširen i važan način izražavanja religioznosti, uključujući organiziran hod vjernika od jednog mjesta do drugog, prateći križ, svetu sliku, kip sveca ili Svetoostajstvo uz molitvu i pjesmu. Prihvaćene su od kršćana kao oblik izražavanja vjere pa se velika pažnja posvećuje njihovoj pripremi i skladnom odvijanju, kako bi poticajno djelovale na sudionike i promatrače.²²

²⁰ Josipović Batorek, S. (2012.). Vjerske procesije i hodočašća u Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj biskupiji u svjetlu crkveno-državnih odnosa od 1945. do 1960. godine. *Povijesni zbornik: godišnjak za kulturu i povijesno nasljeđe*. Vol. 4., No. 5., str. 5.-17.

²¹ Ministarstvo turizma Republike Hrvatske. (2018.) Vjerski turizam, izazov i mogućnosti: Kulturni turizam i perspektive razvoja religijskog turizma u Hrvatskoj. Dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/007-jasminka-ana-modric-vjerski-turizam5bb8ffc60d050.pdf>, 2. kolovoza 2024.

²² Babić, M. (1997.). Redosljed u procesijama. *Služba Božja: liturgijsko pastoralna revija*. Vol. 37., No. 2, str. 175.-178.

Požeško-slavonska županija prepoznata je po marijanskom svetištu Gospe od suza koje se nalazi u gradu Pleternici. Sve je započelo 1953. godine kada je gipsani reljef Bezgrešnog Srca Marijina iznad bračnog kreveta obitelji Iannuso u Siracusi plakao puna četiri dana. Nakon što je znanstvena analiza potvrdila da su to ljudske suze, liječnička komisija je u samo dva mjeseca potvrdila više od 300 znanstveno neobjašnjivih ozdravljenja. U spomen na taj čudesni događaj na Siciliji, velečasni Ljudevit Petrak održao je prvu devetnicu Gospi od suza u Pleternici 1955. godine. Svake godine sve je više vjernika molilo s velečasnim pa je sirakuški biskup 1958. godine darovao pleterničkoj župi blagoslovljenu sliku Gospe od suza i vatru kojom je dotaknut čudotvorni reljef. Pedeset godina kasnije, 2005., Pleternica je proglašena marijanskim svetištem. Od 23. do 31. kolovoza hodočasnici iz cijele Hrvatske dolaze u ovaj šarolik slavonski gradić u potrazi za mirom i harmonijom, a poseban trenutak predstavlja svečana zavjetna procesija posljednjeg dana devetnice.²³

3.3 Legende

Riječ „legenda“ potječe od latinske riječi „legendus“, što znači „stvari koje treba čitati“. Legende su priče ili pripovijesti o ljudskim radnjama i događajima koji nisu dokazani niti dokumentirani u stvarnoj povijesti. Također, odnose se na povijesno ili zemljopisno specifične likove. One pričaju o mogućim događajima za koje ne tvrde da su točni pa ni publika ni pripovjedač ne mogu u njih potpuno vjerovati, ali niti potpuno sumnjati. S vremenom, pojedinosti u legendama mogu se mijenjati i prilagođavati kako bi ostale zanimljive publici. Neke legende temelje se na stvarnim viđenjima, iako njihovo postojanje još nije dokazano. S druge strane, urbane legende poznate su kao neistinite, tj. izmišljene priče u kulturi.

Legende često ispunjavaju povijesne praznine slično kao i mitovi, ali postoje značajne razlike između njih. Mit je legendarna ili klasična priča koja se usredotočuje na određeni događaj ili lik, djelovanje prirodnih pojava, postojanja ili svemira bez stvarne osnove. Ponekad su legende uključene u mitove. Mitovi se odnose na stara vremena i obično uključuju bogove i božice, dok se legende uglavnom bave ljudskim radnjama koje se poduzimaju za spas naroda ili nacije.

²³ TZ Grada Pleternice. *Svetište Gospe od suza*. Dostupno na: <https://tz.pleternica.hr/price/svetiste-gospe-od-suza/>. 4. kolovoza 2024.

U današnje vrijeme, legende imaju važnu ulogu ne samo u književnosti već i u kulturi. To su bezvremenske priče koje se prenose generacijama i mogu se prilagoditi bilo kojoj publici, što ih čini neprocjenjivim oblikom pripovijedanja. Legende su bitan dio nematerijalne baštine i prisutne su u narodima svih kultura. Njihova privlačnost leži u činjenicama koje su mnoge puta promijenjene i uljepšane, stvarajući misterij koji treba riješiti. Sve dok se prenose zanimljive priče, legende će i dalje postojati.²⁴

U Požeško-slavonskoj županiji postoje razne legende koje se prepričavaju mlađim generacijama. Neke od njih su legenda o „Polčićevom štapu“, legenda o „Žutoj kući“, legenda o „Kužnom kamenu“, legenda o „Omanovačkoj gredi“, legenda o „Pakračkom dekretu“ i mnoge druge.²⁵ Jedna od najzanimljivijih legenda je o „Putevima Madame Cliqout“. Madame Cliqout bila je udovica iz Francuske koja je naslijedila vinograde i nastavila s proizvodnjom vina. Madam Cliqout, dolazeći u Slavoniju po čuvene bačve, poklonila je pleterničkom kraju sadnice vinskih sorti, iz kojih je kasnije nastala poznata sorta „klikun“ (vino zelenkaste boje). Zahvaljujući madame Cliqout i vinariji Markota, čudesna zelenkasta tekućina ponovno je doživjela svoju renesansu na predjelu Klikuna kod Požeške Koprivnice, danas poznatom izletištu za vinare, hodočasnike, bicikliste i planinare.²⁶

3.4. Odrednice kulturnog turizma

Turizam i kultura su usko povezani i zajedno grade kulturni turizam kroz međusobnu sinergiju. Kulturni turizam potiče razvoj lokalnih vrijednosti i postaje vrlo važan oblik turizma, s višestrukim pozitivnim učincima na socio-ekonomskom planu. Osim što pridonosi financijskoj i organizacijskoj neovisnosti kulturnih institucija i organizacija, također podržava proces decentralizacije kulture. Time razvoj kulturnog turizma ne donosi samo materijalne koristi, već i nematerijalne, pridonoseći očuvanju kulturne baštine i njezinih vrijednosti.²⁷

²⁴ Literary Terms. *Legend*. <https://literaryterms.net/legend/>. 5. kolovoza 2024.

²⁵ TZ Grada Pakraca. *Legende i anegdote*. Dostupno na: <https://tz-pakrac.hr/category/legende-i-anegdote/>. 5. kolovoza 2024.

²⁶ TZ Grada Pleternice. *Putevima Madame Cliqout*. Dostupno na: <https://tz.pleternica.hr/price/putevima-madame-cliqout/>. 5. kolovoza 2024.

²⁷ Ristić, Z. (2018). Kulturni turizam kao poseban oblik održivog turizma – Kulturni resursi kao činioci turističke ponude. U: N. Petrović (ur.), *Zbornik radova sa konferencije o turizmu*. Univerzitet u Beogradu, str. 63.-71.

Svjetska turistička organizacija (UNWTO) definira kulturni turizam kao vrstu turističke djelatnosti u kojoj je glavna motivacija posjetitelja otkrivanje i stjecanje znanja o kulturi te konzumiranje proizvoda u turističkoj destinaciji. To uključuje opipljive materijalne i nematerijalne kulturne atrakcije kao što su arhitektura, umjetnost, povijesna i kulturna baština, kulinarska baština, glazba, književnost, vjerovanja i tradicije. Kako bi se osigurao opstanak i razvoj tradicionalnih kulturnih proizvoda, Globalnim etičkim kodeksom za turizam propisana je zaštita umjetničke, prirodne, arheološke i kulturne baštine.²⁸

Kulturni turizam podržava održivi razvoj jer omogućuje da mjesta koja nisu isključivo turistička postanu atraktivna za turiste i lokalno stanovništvo. To se postiže putem pažljivo osmišljenih razvojnih strategija temeljenih na lokalnim kulturno-turističkim potencijalima. Ključno je oživjeti kulturne potencijale jer nije dovoljno da oni samo postoje – moraju biti atraktivni i dostupni turistima. Kultura putem turizma ostvaruje dodatne izvore prihoda, proširuje tržišta, potiče marketing i upravljanje kulturnim dobrima, omogućuje bolju kontrolu nad kulturnim resursima te povećava imidž kulture među lokalnim stanovništvom.²⁹

Prema nekim autorima, glavne komponente kulturnog proizvoda uključuju kvalitetu promotivnog materijala i informacija na web stranicama, prvi vizualni dojam, fizički izgled, ambijent, privlačnost ulaza u atrakciju, gostoljubivost zaposlenika, prezentaciju i interpretaciju kulturnih resursa, audiovizualne materijale te dodatne događaje i aktivnosti poput izložaba, prezentacija i interpretacija sporednih atrakcija.³⁰

U konceptu kulturnog proizvoda nije dovoljno ponuditi samo razgledavanje znamenitosti, muzeja i galerija, već je potrebno stvoriti atrakciju. Kulturni proizvod treba omogućiti turistima da uživaju u posjetu i pružiti im jedinstven doživljaj. Na taj doživljaj utječu različiti elementi poput ponude, pruženih prilika, ponašanja i stava turista te vremena. Zbog toga je na mnoge od ovih elemenata gotovo nemoguće djelovati izravno.³¹

²⁸ UN Tourism. *Tourism and Culture*. Dostupno na: <http://ethics.unwto.org/content/tourism-and-cultur>. 5. kolovoza 2024.

²⁹ Demonja, D. (2011.). Kulturni turizam: Hrvatska iskustva. *Antropologija 11*, sv. 1., str. 182.-205.

³⁰ Middleton, V. T. C., Clarke, J. (2001.). *Marketing in Travel and Tourism*. Oxford. Butterworth – Heinemann, str. 356.

³¹ Fopp, M. A. (1997.). *Managing Museums and Galleries*. London. Routledge, str. 4.

4. TRADICIJSKA BAŠTINA POŽEŠKO-SLAVONSKE ŽUPANIJE

Kao što je već spomenuto, kulturna baština općenito predstavlja zajedničko bogatstvo čovječanstva, a njezina ljepota leži u raznolikosti i jedinstvenosti. Nematerijalna baština obuhvaća raznovrsne aspekte kao što su vještine, umijeća, instrumenti i rukotvorine te dijalekti, toponimi, folklorno stvaralaštvo u području glazbe i plesa te razni obrti. U nastavku rada prikazat će se tradicijska baština Požeško-slavonske županije kroz tradicijski govor, tekstilnu tradiciju, narodne nošnje, običaje, glazbu, ples i pjesmu. Ovi segmenti su karakteristični za Slavoniju i Požegu te se i danas aktivno njeguju.

4.1. Tradicijski govor

Najstariji govor u naseljima Požeške kotline je ikavica sa staroštokavskom akcentuacijom, koja se postupno potiskivala zbog migracija, osobito od vremena turskih prodora, ali se i danas održava. Najbolje je očuvana u sjevernim naseljima Kotline, uz obronke Papuka i Krndije.

U selima smještenima u jugoistočnom dijelu kotline govori se ikavica-jekavica sa starom akcentuacijom, dok se u južnom dijelu kotline govori ikavica s novoštokavskom akcentuacijom. U današnje vrijeme, ikavica postupno ustupa mjesto (i)jekavici pod utjecajem susjednih jekavskih i ijekavskih govora te standardnog jezika koji se uči u školama i širi putem tiska, radija i televizije. Stari govor još se može čuti među starijom populacijom u selima.

Može se zaključiti da Požeška kotlina, sa svojom materijalnom, društvenom i duhovnom kulturom, ne odudara od panonskog areala. Specifičnosti i raznolikost kulturnih utjecaja rezultat su geografskog položaja i brojnih migracija stanovništva kroz povijest.³²

³² Potrebeca, F. et. al. (2004.). *Kulturna baština Požege i Požeštine*. Požega. Spin Valis, str. 289.-290.

4.2. Tekstilna industrija

Obrada tekstila bila je izuzetno razvijena u prošlosti požeškog kraja. Briga o izradi odjeće i tekstilnih predmeta za kućanstvo odvijala se unutar zadrugarskih obitelji, a ovaj posao bio je namijenjen ženama. Tehnike su se prenosile s generacije na generaciju pa su djevojčice od ranog djetinjstva učile ovaj zanat.

Najčešće korišteni materijali bili su lan, pamuk i vuna, a povremeno se koristila i konoplja te svila. Bilo je zastupljeno više različitih tehnika tkanja, od kojih su najčešće bile:

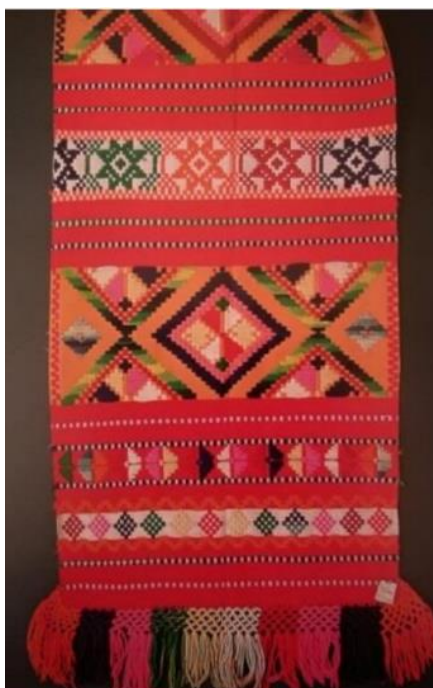
- rocanac – nabrano tkanje,
- usnivano – tkanje s uzorkom različitih debljina žica,
- ulagano – pretkivano tkanje s uzorkom,
- ćilimačko – tkanje na kocke,
- jaglučanac – crveno-bijele kocke ili crte,
- tkanje na jednu žicu.

U razdoblju prijelaza s 19. na 20. stoljeće, žene su za tkanje koristile pamučne niti ili mješavinu lanene i pamučne pređe. Žuti ili bijeli pamuk te sukanca služili su za izradu stolnjaka, ponjava, ručnika i svakodnevnih odjeće. Iglencac i tripljik koristili su se za tkanje usnova i rocanaca. Rocanac je bio karakterističan način tkanja za požeški kraj, prepoznatljiv po naborima uzduž pruga.

Korišten je za izradu rukava oplećaka i muških košulja. Natak, obojeni pamuk najčešće crvene, crne i plave boje, upotrebljavao se za prekivanje stolnjaka i ručnika, za tkanje zatki na krilima te crvenih rupčića i fertuna od jaglučanaca. Vuna je bila namijenjena tkanju obojke, tkanica (pojaseva), najčešće crvene boje, sukna za gunjce, zimskih marama, pokrivača za krevete i sličnih predmeta.³³

³³ Igić, Lj. (1988.). *Narodna nošnja Požeške kotline*. Zagreb. Kulturno povijesni sabor Hrvatske, str. 8.-14.

Peškiri (ručnici) predstavljaju još jedan primjer bogatstva tradicionalnog tkanja i veza u požeškom kraju. U svakodnevnoj upotrebi, jednostavno su se ukrašavali uzdužnim tkanjem ili debljim prugama u crvenoj ili tamnoplavoj boji, a na krajevima su imali izvezenu kukičanu čipku. Ručnici koji su se koristili za svečane prilike, poput svadbi, Uskrsa i drugih običaja, bili su bogato ukrašeni ornamentima. Često su bili crvene boje, s plošnim vezom, vunenim biljnim ili geometrijskim motivima te resama.³⁴

Slika 1. Svečani peškir

Izvor: Potrebica, F. et. al. (2004.). *Kulturna baština Požege i Požeštine*. Požega. Spin Valis.

str. 299.

³⁴ Potrebica, F. et. al. (2004.). *Kulturna baština Požege i Požeštine*. Požega. Spin Valis, str. 299.

4.3. Narodna nošnja

Paura nošnja tradicionalna je narodna nošnja požeškog kraja. Ime je dobila po paurima, stanovnicima Slavonije koji su bili pod civilnom upravom, čime se razlikovala od graničarske nošnje koju su nosili graničari, stanovnici dijelova Slavonije unutar Vojne granice. Paura nošnja bila je uobičajena u nizinskim i brdskim selima. Prepoznatljiva je po domaćim, debelim borama i uzorkovanom tkanju u bijeloj i plavoj boji, pri čemu je plava bila tradicionalna boja svečane nošnje.

Starije generacije preferirale su tamnije tonove, dok su mlađe nosile svjetlije nijanse. Iako je tradicijska nošnja doživjela određene promjene, osobito pod utjecajem mode, zadržala je svoj prepoznatljiv stil tijekom posljednjih 100 godina. Do kraja Drugog svjetskog rata, nošnja je bila svakodnevni odjevni predmet, a nakon rata i do danas nosi se prilikom svečanosti.

Najstarija vrsta narodne nošnje u požeškom kraju pripada tipu cjelovitog ruha. Sastojala se od oplećka i krila ili skuta, koji su bili prišiveni jedno uz drugo te se nazivala rubina. Nošnja se nosila i trajala sve dok se osnovni dio ruha nije promijenio. Oplećak i krila bili su izrađeni od domaćeg tkanja, dok su se rupci, ride i zaprege postupno zamjenjivali industrijskim tkaninama. S dolaskom novih generacija razvijale su se i nove verzije požeške nošnje, potaknute poboljšanjem ekonomskog stanja te širenjem tržišta pamuka i industrijske robe.

Postojala je jasna razlika između svečane i svakodnevne nošnje. Svakodnevna nošnja nosila se tijekom radnih dana i bila je izrađena od debljeg domaćeg platna bez ukrasa ili je to bila iznošena svečanija odjeća. Svečana nošnja, s druge strane, izrađivala se od tanje lanene preše i pamuka.³⁵

³⁵ Isto, str. 293.-294.

4.3.1. Ženska narodna nošnja

Ženska narodna nošnja izuzetno je bogata i sastoji se od oplećka, krila ili skuta, zaprega (vunena pregača) ili fertuna (svilena pregača), tkanica, marame oko vrata (rubac ili svilenka), poculice s maramom, čarapa i opanaka.

Oplećak je ženska gornja košulja s dugim i širokim rukavima, nabrana oko vrata. U svečanim prigodama oplećak je bogato ukrašen, posebice na rukavima ili prsima. Rukavi su tkani racancem, a ukrašavali su se ručnim vezom poznatim kao priplit i rasplit. Na nekim nošnjama mogu se vidjeti i geometrijski motivi vezani crvenim koncem ili šilingom. Rjeđe se koristilo ukrašavanje raznobojnim perlicama, odnosno đerdanima, u geometrijskim, biljnim ili zoomorfnim oblicima, što je bilo rezervirano za najsvečanije oplećke. Oplećak je na prsima bio ukrašen priplitom i čipkom izrađenom iglom, pri čemu su najčešći ukrasi bili geometrijski ornamenti.

Krila ili skuta predstavljala su donji dio ženske odjeće, odnosno donju suknju. Do početka 20. stoljeća, skuta je bila široko nabrana, dok je pred Drugi svjetski rat postala sitno nabrana, gotovo plisirana. Svakodnevne skute bile su jednostavne, bez ukrasa, izrađene od lana. Svečane skute, namijenjene posebnim prigodama, bile su bijele ili sa zatkama. Prednja strana krila ili skute bila je bijela i bez ukrasa, često ukrašena čipkom na donjem rubu. Stražnja strana bila je jednobojna, plava ili bijela, tkana racancem i ukrašena geometrijskim motivima opšivenim crvenim koncem, šlengerajem ili prišivanim krpama. Kada je skuta imala zatke, stražnja strana bila je dvobojna. U ovom slučaju, gornji dio skute bio je bijel, dok je donji bio u boji prišivene zatke (zelene, crvene, crne ili plave). Zatka je bila ukrašena utkanim prugama ili različitim vezenim ornamentima izrađenim od svilenog konca ili vune, najčešće s cvjetnim uzorcima. Zatka je zapravo bila široka bordura crvene ili crne boje, gusto tkana od pamučnog konca.

Zaprega, ili vunena pregača, bila je tkana od domaće vune, pravokutnog oblika i ukrašena resama s tri strane. Podloga zaprege bila je crne boje, ispunjena raznobojnim horizontalnim prugama u bojama poput bijele, ljubičaste, zelene, plave, narančaste, žute i crvene. Svečane zaprege bile su ukrašene živopisnim bojama i ispunjene prugama po cijeloj površini. Ponekad su takve zaprege bile dodatno ukrašene žutim skerletom ili pretkivane srmom, a ponekad su imale izrezane grančice na donjem dijelu.

Fertun (svilena pregača) krajem 19. i početkom 20. stoljeća zamijenila je zapregu. Izrađen je od crne, smeđe, crvene ili zelene svile s cvjetnim uzorkom. Uz fertun se preko ramena nosila svilenka (svilena marama) koja je bila u istoj boji kao i fertun.

Gunjce su vunene marame ili kudmene (kožusi obloženi krznom) koje su žene nosile zimi umjesto kaputa. Od prve polovice 20. stoljeća, mlađe žene počele su nositi plišane kapute.³⁶

Slika 2. Ženska nošnja Požeške kotline

Izvor: (<https://www.flickr.com/photos/185271730@N03/albums/72157711680666813/>, 22. kolovoza 2024.)

³⁶ Isto, str. 294.-297.

4.3.2. Oglavlja, frizure i nakit

Žene su također nosile posebna pokrivala za glavu, poznata kao poculice. Poculice su bile trokutaste kapice koje su nosile udane žene, obično u kombinaciji s maramom, podvezom ili podvezacom. Mlade žene su u najsvečanijim prigodama preko poculica prebacivale priplet, bajoder ili tinogled, veliku četvrtastu koprenu od tila presloženu u trokut. Starije žene su, s druge strane, preko poculica stavljale rubac, ridu ili maramu zavijaču.

Svakodnevne poculice bile su izrađene od crvenog kariranog tkanja, poznatog kao jaglučanac, dok su svečanije poculice bile izrađene od kupovne tkanine, gusto izvezene i ukrašene križićima i đerdanima. Poculice su dolazile u crnoj, crvenoj i zelenoj boji, s raznobojnim ukrasima. Obično su bile izvezene vunom, dok su svečane verzije bile od pliša, ukrašene vunom i staklenim perlicama.

Slika 3. Poculice – žensko pokrivalo za glavu

Izvor:

(<file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/Tekstilno%20rukotvorstvo%20Pozeskog%20kraja.pdf>, 22. kolovoza 2024.)

Rubac je bio domaće bijelo tkanje četvrtastog oblika koje su žene stavljale preko pocolice ili oko vrata. Postojalo je nekoliko varijanti rubca, uključujući usnivan, ulagan, rocani i šlingani rubac. S vremenom je rubac zamijenjen kupovnom svilenom maramom. Svilene marame koje su se nosile oko vrata nazivale su se svilenke, šafolke resulje, ili tibetkinje.

Prepoznatljiva frizura mladih slavonskih djevojaka bila je glatko počešljana kosa podijeljena po sredini glave, s upletenim perčinom – nizom sitno ispletenih pletenica (6-8) koje su se međusobno povezivale i podizale od zatiljka do tjemena.

Djevojke i mlade žene kitile su se oko vrata trakom od crnog samta na kojoj su bili prišiveni dukati ili medaljice. Nosile su također i đerdane, staklene obojane perle koje su padale preko prsa ili bile spletene kao čipka. Ukrašavale su se grančicama svježeg ili umjetnog cvijeća, a ispod povezače stavljale su roke (čipkaste upletene strune od konjskog repa) preko čela, dok su kovrče stavljale iza uha. Na rukama su nosile narukvice od crne ili crvene vune s upletenim bijelim perlicama.

Slika 4. Prepoznatljiva slavonska frizura i dukati

Izvor: (<https://slavonski.hr/lidas-2024-medunarodna-smotra-izvornog-folklor-a-u-pletarnici/>,
22. kolovoza 2024.)

Važno je napomenuti da ukrasi i nakit nisu služili samo estetskim svrhama, već su bili i izraz društvenog položaja žene. Što je žena bila bogatije ukrašena dukatima, to je značilo da dolazi iz imućnije obitelji, što je bilo ključno za njezinu udaju. Osim prikazivanja društvenog statusa, nakit je imao i simboličnu ulogu.

Primjerice, oko na paunovom peru smatralo se zaštitom od uroka, dok je patkovo perje na oglavlju djevojke imalo isto značenje. Mnogi drugi talismanski predmeti, čije značenje danas nije poznato, također su igrali važnu ulogu. Stariji ornamenti na požeškom tekstilu bili su pretežito geometrijski, dok su kasnije prevladali biljni i životinjski motivi.

Može se zaključiti da je izgled požeške nošnje prošao kroz mnoge promjene tijekom stoljeća. Frizure su bile slične, gotovo identične onima rimskih carica iz 3. stoljeća, rukavi ženskih oplećaka imali su baroknu širinu, a orijentalni utjecaj vidljiv je u nazivima tehnika tkanja.³⁷

4.3.3. Muška narodna nošnja

Muška narodna nošnja sastojala se od košulje, gaća, tkanice, prsluka, crvene svilene marame zavezane oko vrata, šešira ili kape, čarapa, obojka i opanaka, a kasnije i cipela. Svečanije verzije gaća (hlača) i košulja imale su šire nogavice i rukave ukrašene raznovrsnim ručnim radom. Nogavice su na donjem dijelu bile dekorirane utkanim ili vezenim motivima, često geometrijskim ili biljnim.

Pletene svečane košulje bile su ukrašene vezom, raspletom i pripletom na rukavima i prsima, a kopčale su se crnim gumbima. Prsluk se izrađivao od crnog baršuna. Radna odjeća opasivala se tkanicom, pojasom izrađenim od raznobojne vune. Preko ramena muškarci su nosili kožnu torbu, dok su za svečane prigode koristili kožnu torbu s papcima.

³⁷ Isto, str. 296.-299.

Slika 5. Muška nošnja Požeške kotline

Izvor: (<https://www.flickr.com/photos/185271730@N03/albums/72157711680666813/>, 23. kolovoza 2024.)

Zimi su muškarci nosili dvogaće s uskim nogavicama, koje su se šivale od debelog platna. Preko košulje su nosili pršnjak (kožuh) ili mali kudmen (prsluk), a u hladnijim uvjetima veliki kudmen ili gunjac (kaput s dodatnim rukavima tamne boje, ukrašen aplikacijama sukna u crvenoj i plavoj boji). Nakon Prvog svjetskog rata, muškarci su postupno počeli napuštati tradicionalni način odijevanja, dok su žene zadržale svoju narodnu nošnju sve do Drugog svjetskog rata.³⁸

³⁸ Isto, str. 297.-298.

4.4. Tradicijski običaji

Tradicionalni običaji bili su usko povezani s obiteljima, koje su se često nazivale „družinama“. Družine su predstavljale temelj društvenog života u požeškom kraju, organizirajući i oblikujući svakodnevicu. U velikim obiteljima živjelo je više generacija koje su bile rodbinski povezane. Poslovi su se ravnopravno raspoređivali među članovima obitelji, a starješina, koji je uživao posebno poštovanje, imao je glavnu riječ.

Radni običaji obitelji odnosili su se na poljoprivredne i stočarske aktivnosti u selu, poput sjetve, košnje, berbe grožđa, komušanja kukuruza, čijanja perja, svinjokolje i slično. Svaki posao završavao je zajedničkim veseljem. Žetveni običaji, primjerice, bili su obiteljske svečanosti. Susjedi su se udruživali kako bi zajedno obavljali poslove žetve, a posljednji dan žetve djevojke i žene su uz pjesmu plele žitni vijenac, koji bi najsposobnija osoba nosila kući. Vijenac bi se vješao na klin u sobi, a zrnje iz njega koristilo bi se u idućoj sjetvi, vjerujući da će osigurati bogat urod.

Kolinjski običaji također su bili značajni u Slavoniji i Požeštini. Prije svega, to je bio dan kada se akumulirala hrana (meso) za čitavu godinu, što je označavalo sigurnost za dotičnu obitelj. Na kraju dana organizirala bi se bogata večera kod domaćina, a „ražnjari“ su bili tipična pojava tijekom tih događanja. Oni koji nisu bili pozvani na kolinje šalili bi se provlačeći ražanj s nabodenom jabukom kroz prozor domaćina, a običaj je nalagao da domaćin daruje ražnjara mesom.

Godišnji običaji bili su vezani uz katoličke blagdane i svece. Božićni običaji, najbogatiji u zimskom ciklusu, započinjali su na sv. Andriju (30. studenoga) i završavali na Sveta tri kralja (6. siječnja). Na Badnjak je običaj bio pečenje kruha ukrašenog simbolima od tijesta, poput križa, pluga, srpa, zvijezda, klasa ili mjeseca. Predvečer bi se u kuću unosila slama koja bi se prostrla po podu, uz izgovaranje želja za plodnost stoke i peradi. Tijekom večere na stolu bi gorjela svijeća Presvetog Trojstva, a gasila se u žitu, što je služilo za prognozu sljedeće godine.

Uskrсни običaji počinjali su korizmom, koja je bila vrijeme molitve, posta, odricanja i prekida svih zabava. Na Cvjetnicu su se posvećivale grančice proljetnog cvijeća, koje su služile kao zaštita od lošeg vremena. Uskrs se tradicionalno slavio uz šarena jaja, ukrasna peciva i pogače te blagoslovljenu košaru s blagdanskim jelima obloženim šarenim peškirimima, a uskrсна zabava označavala je kraj korizmenih odricanja.

Blagdan Spasova bio je posvećen pastirima i održao se sve do Drugog svjetskog rata. Ovaj dan je obilježavao počast pastirima specifičnim jelima kao što su slanina, jaja, sir i kolači. Pastiri su se okupljali na pašnjacima, a povratak u selo bio je svečano popraćen pjesmom i plesom, dok su stoku kitili vijencima od zelenila i cvijeća. Ovaj običaj bio je najkarakterističniji za Vetovo.

Poklade, poznate i kao „čoraci“, predstavljale su razdoblje maskiranja, neumjerenosti u jelu i piću, ismijavanja, zabave, pjesme i plesa na Požeštini. Ovaj običaj održavao se između božićnog i uskrsnog ciklusa, a prepoznatljive maske uključivale su likove svatova, pogreba, babe i dide te nakaradno oblačenje i zamjenu odjeće.

Životni običaji odnosili su se na važne događaje u životu, poput rođenja, vjenčanja i smrti. Dolazak novorođenčeta u obitelj bio je obilježen običajem „babinje“, kada se rodbina okupljala kod roditelja i simbolično darivala dijete. Svadbeni događaji okupljali su rodbinu mladenke i mladoženje, kao i ostatak sela. Jedan od posebnih svadbenih običaja bio je „vinca“, koji je uključivao okupljanje djevojaka iz sela u mladenkinoj kući uoči svadbe, simbolizirajući njezin oproštaj od djevojačkog života.³⁹

4.5. Tradicijska znanja i umijeća

Tradicijska znanja i umijeća obuhvaćaju vještine, običaje, rituale i praktična znanja koja se prenose s generacije na generaciju unutar zajednica. Neki elementi slavonske tradicijske kulture koji se do dana današnjeg egzistiraju kao živa tradicija su zlatovez, izrada kulena i suhomesnatih proizvoda od crne svinje, uzgoj vinove loze i proizvodnja vina te umijeće izrade piva.

³⁹ Isto, str. 302.-307

4.5.1. Zlatovez

Zlatovez je tehnika veza u kojoj se veze zlatnim koncem. Dolazi u dvije boje: zlato i bijelo zlato. Odražava barokni te rokoko utjecaj na tradicionalno odijevanje u Slavoniji i Baranji s vremenskim odmakom (traje sve do 19. stoljeća). Utjecaj građanskog odijevanja na tradicionalno ogleda se u napuštanju vunениh tkanina koje sve brže zamjenjuju industrijski materijali poput svile, brokata i posebno samta. Svila i samt postaju podlogom za zlatovez, koji se veze preko papira radi boljeg isticanja. Zlatovezom se, osim ukrašavanja odjeće, izrađivao i nakit, često u kombinaciji s povezanim dukatima.⁴⁰

Slika 6. Zlatovez

Izvor: (<https://www.gmp.hr/o-nama/postavi/mali-salon/item/243-slavonska-rapsodija-mandice-i-anite-tomasevic>, 23. kolovoza 2024.)

⁴⁰ Perić Kaselj, M. (2019.). *Slavonija tradicija u suvremenosti*. Zagreb. Institut za migracije i narodnosti, str. 134.

4.5.2. Izrada kulena i suhomesnatih proizvoda

Crna slavonska svinja hrvatska je autohtona pasmina svinja. Nastala je u drugoj polovini 19. stoljeća zalaganjem Dragutina Leopolda baruna Pfeiffera (po kome se crna svinja još naziva fajfericom), koji je na imanju Orlovnjak pokraj Osijeka križao krmače crne mangalice s nerastima pasmine berškir, da bi križance dodatno popravljao križanjem s Polando China nerastima. Nastala pasmina ubrzo je postala najraširenija pasmina na području Slavonije jer je bila izuzetno pogodna za proizvodnju masti te tradicionalnih suhomesnatih proizvoda poput kulena.

Među tradicionalnim suhomesnatim proizvodima od svinjskog mesa sa područja Slavonije ističe se kulen kao najkvalitetniji proizvod te kao proizvod koji najbolje predstavlja ovu regiju. Izvorni je slavonski mesni proizvod „sporo fermentirajuća trajna kobasica proizvedena iz mješavine najkvalitetnijeg svinjskog mesa, kuhinjske soli, ljute i slatke crvene začinske paprike i češnjaka, nadjevena u svinjsko slijepo crijevo“. Slavonski kulen je sastavni dio tradicije, prehrambene kulture te načina življenja u regiji Slavoniji. Od ostalih suhomesnatih proizvoda izdvajaju se i kobasice, krvavice, čvarci, švargle i dr.⁴¹

Slika 7. Kulen

Izvor: (<https://gospodarski.hr/rubrike/stocarstvo-rubrike/hrvatski-kuleni-u-top-deset/>, 25. kolovoza 2024.)

⁴¹ Isto, str. 136.-138.

4.5.3. Uzgoj vinove loze

Uzgoj vinove loze i proizvodnja vina u Slavoniji i Baranji ima tradiciju dugu najmanje dva tisućljeća. Uspon vinogradarstva i vinarstva u Slavoniji započeo je nakon prestanka osmanske vladavine radi utemeljenja velikih zemljišnih plemićkih posjeda, na kojima su značajne površine zauzimali vinogradi. Od početka 20. stoljeća, nakon pojave filoksere, došlo je do obnove vinogradarstva koja je donijela nove metode uzgoja vinove loze te sadnju novih i otpornijih kultura.

Kvalitetna tla, kontinentalna klima i povoljno konfiguracija terena smještenih istočno i zapadno od nizinskog i ravnog slavonsko-baranjskog bazena pogodni su za uzgoj vinskih sorti grožđa poput graševine, pinota bijelog, sivog i crnog, sauvignona bijelog, chardonnayja bijelog, traminca crvenog i mirisavog, rizlinga rajnskog bijelog i dr.⁴²

Vinarstvo ovdje nije samo posao, već i stil života. Znanje se prenosi s generacije na generaciju, a u modernim podrumima vina se proizvode na prirodan način, odražavajući *terroir*, ali i osobnost svakog vinara. Među njima su i neka od najpoznatijih imena u vinskom svijetu Hrvatske. Požeška kotlina dom je brojnim vinarijama koje su stekle ugled ne samo u Hrvatskoj, već i na međunarodnoj vinskoj sceni.

Neke od najpoznatijih vinarija iz ovog kraja su vinarija Galić, vinarija Krauthaker, vinarija Enjingi, vinarija Kutjevo i vinarija Markota. U ugodnim ambijentima vinskih kušaonica, ljubitelji vrhunskih vina mogu uživati u degustaciji i doživjeti bogate okuse i arome izuzetnih vina iz srca Slavonije.⁴³

⁴² Isto, str. 135.

⁴³ Visit Slavonia.hr. *Vinari*. Dostupno na: <https://visitslavonia.hr/okusi/vinska-prica/vinari/>. 25. kolovoza 2024.

Slika 8. Kutjevački podrum

Izvor: (<https://visitslavonia.hr/okusi/vinska-prica/kutjevacki-podrum/>, 25. kolovoza 2024.)

4.5.4. Proizvodnja piva

Jedna od najstarijih pivovara nalazila se u Požegi, gdje se pivo varilo već u prvoj polovici 18. stoljeća. Već 1726. spominje se majstor pivar, no nažalost nije sačuvano njegovo ime. Prvi imenom poznati požeški pivar bio je Ivan Špaun, također iz 18. stoljeća, iako nema podataka o izgledu i veličini njegove pivovare. Od polovice 19. stoljeća postojala je i pivovara Dragutina Loba, poznatog novogradiškog pivara, koja se nalazila u predjelu Grabarik. Uz Lobeovu pivovaru u Požegi je sve od 1831. do 1835. djelovala pivovara Ferdinanda Kempfa pod nazivom „Zum Eisenbahn“ (K željeznici).

Nakon propasti Kempfove pivovare i prenamjene pivovare obitelji Lobe u skladište obiteljskog piva, Požega je bila bez pivovara sve do 21. stoljeća. Posljednjih je godina došlo do obnove požeške pivske scene, a tome je svakako pridonijelo 2013. utemeljenje Udruge pivara Požege, u čijoj organizaciji se od 2013. održava tradicionalna priredba „Požeška krigla“, s ciljem promicanja pivarske kulture i upoznavanja požeške javnosti s *homebrew* i *craftbrew* scenom u Hrvatskoj.⁴⁴

⁴⁴ Perić Kaselj, M. (2019.) *Slavonija tradicija u suvremenosti*. Zagreb. Institut za migracije i narodnosti, str. 100.

Danas je Požeško-slavonska županija među pivoljupcima poznata još i po maloj obiteljskoj pivovari „Mbc“, craft pivovari „Seven Bridges Brewery“, pivovari „Slavonica“ u Pakracu, pivovara „Franz“ u Pleternici i pivovari „Felix Machina Brewery“ u Brestovcu.⁴⁵

Slika 9. Poznato pivo „Grof“ pivovare Slavonica

Izvor: (<https://www.putoholicari.rtl.hr/boom-craft-piva-u-pozesko-slavonskoj-zupaniji-67022/>, 25. kolovoza 2024.)

4.6. Tradicijski ples, glazba i pjesma

Tradicijski običaji, osim onih u vrijeme korizme i adventa, uvijek su bili popraćeni pjesmom, plesom i glazbom. Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, kirvaji su predstavljali središta seoskih svečanosti, tijekom kojih su se mještani, njihovi rođaci, prijatelji, hodočasnici i ostali okupljali u čast blagdanima seoskih ili župnih svetaca zaštitnika.⁴⁶

Tradicionalni ples u ovom kraju je kolo, koje se pojavljuje u različitim oblicima poput drmeša, sitnog kola, krivog kola, tapeta, povraćanca, poskakanca i drugih. Iako su u kolu najčešće plesali mladi, nije bilo neobično vidjeti i starije kako se pridružuju plesu. Kola su imala i društvenu funkciju, često služeći kao prilika za razmjenu vijesti o aktualnim seoskim događanjima.

⁴⁵ VisitSlavonia.hr. *Craft pivovare*. Dostupno na: <https://visitslavonia.hr/okusi/craft-pivovare/>. 25. kolovoza 2024.

⁴⁶ Enciklopedija.hr. *Proštenje*. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50729>. 25. kolovoza 2024.

Hodočašća, koja su bila uobičajena tijekom crkvenih blagdana, obično su završavala okupljanjem hodočasnika nakon mise u Grabriku, gdje su se uz svirku duda zabavljali plesom kola. Kola su uvijek bila popraćena pjesmom, pri čemu se razlikuju kola s pjevanjem bez instrumentalne pratnje, poput krivog kola i povračanca te ona uz instrumentalnu pratnju.

Do sredine 20. stoljeća tradicionalni instrument bile su gajde, no postupno su ih zamijenili tamburaški sastavi. Najstariji glazbeni instrument u Požeštini su dojuše, koje su, uz razne svirale od vrbe, lijeske i bazge, svakodnevno pratile pastire. Ipak, najduže se zadržala tambura samica. Ovaj je instrument u požeške krajeve stigao iz Bosne tijekom turske vladavine, a s vremenom se usavršavao te je krajem 19. stoljeća evoluirao u oblike poput bisernice, brača, bugarije i berde.

Narodne pjesme iz slavonskog kraja prvi su put tiskane 1847. u Beču, prikupljeno je oko 25 napjeva specifičnih za požeški kraj. U drugoj polovici 20. stoljeća, broj zabilježenih pjesama premašio je 200. Ove tradicionalne pjesme često su bile vezane uz svakodnevne životne običaje.

Najčešće su se pjevale kratke pjesme od dva stiha u desetercu. Tematski, pjesme su se odnosile na obredno-običajne prigode poput svadbi, kolede, poklada i slično, a izvodile su se u kolu ili tijekom raznih radnih aktivnosti kao što su tkanje, komušanje kukuruza i žetva.

Na Požeštini je bila uobičajena višeglasna izvedba, najčešće dvoglasna, pri čemu je jedna osoba vodila pjevanje dok su ostali pratili.⁴⁷

Najpoznatiji glazbeni žanr u Slavoniji je bećarac. Bećarac je uvršten na UNESCO-vu listu „Reprezentativnog popisa nematerijalne kulturne baštine čovječanstva“ (2010. - 2011.), čime ostaje živ u sjećanju svih generacija Slavonaca. Bećarac je oblik pjevanja u kojem se pjevači izmjenjuju, nadovezuju, pa čak i nadmeću, uz instrumentalnu pratnju, uglavnom tamburašku. Naziv potječe iz Turske i označava „momka samca, neženju“ koji, unatoč svojem statusu, nije bio tužan. Naprotiv, u društvu veselih prijatelja sklonih piću i ženama, razvijao je poseban glazbeni izraz, koji je, nakon stoljeća anonimnosti, prepoznat u novom tisućljeću kao posebno vrijedna nematerijalna baština čovječanstva.

⁴⁷ Potrebeca, F. et. al. (2004.). *Kulturna baština Požege i Požeštine*. Požega. Spin Valis, str. 307.-309.

Grad Pleternica ponosi se Muzejom bećarca, koji je posvećen očuvanju i promicanju ovog značajnog kulturnog fenomena. Muzej bećarca u Pleternici predstavlja interaktivno iskustvo gdje posjetitelji mogu saznati više o povijesti, razvoju i značenju bećarca te njegovoj ulozi u slavonskoj tradiciji. Kroz raznolike izložbe, multimedijalne sadržaje i edukativne programe, muzej oživljava duh bećarca, čineći ga dostupnim i razumljivim svim generacijama.⁴⁸

Slika 10. Muzej bećarca u Pleternici

Izvor: (<https://muze.hr/projekti/muzej-becarca/>, 25. kolovoza 2024.)

⁴⁸ VisitSlavonia.hr. *Bećarac*. Dostupno na: <https://visitslavonia.hr/zanimljivosti/becarac/>. 25. kolovoza 2024.

5. MANIFESTACIJE

Pojam „manifestacija“ dolazi od latinske riječi „manifestare“, što znači jasno pokazivati ili očitovati. Ovaj termin označava objavljivanje ili vidljivo (vanjsko) očitovanje nekog unutarnjeg stanja, događanja, osjećaja ili raspoloženja, poput životnih ili psiholoških manifestacija radosti, straha, bijesa. Također se odnosi na javni masovni nastup, poput povorki, klicanja, nošenja natpisa i zastava, kojim se izražava oduševljenje, prosvjed, slaganje ili protivljenje u vezi s nekim događajem, odlukom, osobom i slično. U nastavku će biti predstavljene popularne manifestacije koje se održavaju u Požeško-slavonskoj županiji.

5.1. Festival jednogminutnog filma

Hrvatski festival jednogminutnog filma najstariji je međunarodni filmski festival utemeljen u Požegi. Ovaj jedinstveni festival fokusira se na specifičnu formu jednogminutnog filma, koja, bez obzira na žanr, predstavlja izazov i poticaj za kreativnost autora. Programom „Minuta u vašem gradu“ jednogminutni filmovi su 2004. prikazani veleposlanicama UNESCO-a u Parizu, a do sada su gostovali u tridesetak gradova u više od dvadeset zemalja na tri kontinenta, kao i u mnogim hrvatskim gradovima i festivalima.

Osim projekcija Službenog programa festivala, tijekom festivala su organizirane projekcije jednogminutnih filmova iz prethodnih godina i filmova zemalja partnera festivala, izložbe fotografija, međunarodni filmski kviz za autore i goste te izlet za sve sudionike.

Festival također uključuje natjecateljski program za jednogminutne putopisne i turističke promotivne filmove, gdje autori mogu predstaviti lokacije koje su posjetili ili vlastiti grad, okrug ili državu (Kategorija 2). Od 2024. uvedena je i Kategorija 3, koja omogućuje natjecanje jednogminutnih filmova napravljenih uz pomoć AI tehnologije. Revija jednogminutnog filma, koja se održava svake godine u svibnju, najstarija je međunarodna filmska manifestacija osnovana u Hrvatskoj.⁴⁹

⁴⁹ HAVC.hr. *Hrvatski film jednogminutnih filmova*. Dostupno na: <https://havic.hr/hrvatski-film/festivali-u-hrvatskoj/popis-festivala/hrvatski-festival-jednogminutnih-filmova?changeType=true>. 27. kolovoza 2024.

5.2. Kulenijada

Požeška Kulenijada je tradicionalna manifestacija koja se održava svake godine u Požegi, slavonskom gradu poznatom po svojoj bogatoj gastronomskoj tradiciji. Ova manifestacija okuplja najbolje proizvođače kulena, jednog od najpoznatijih suhomesnatih proizvoda Hrvatske. Kulenijada je natjecateljskog karaktera, gdje stručni žiri ocjenjuje kulene prema kvaliteti, ukusu, teksturi, boji, mirisu i izgledu. Osim samog natjecanja, događaj je popraćen bogatim kulturnim i zabavnim programom, sajmom domaćih proizvoda te degustacijama gdje posjetitelji mogu uživati u vrhunskim specijalitetima i slavonskoj gostoljubivosti.⁵⁰

5.3. Ivanjski krijes

Ivanjski krijes u Požegi je tradicionalna manifestacija koja se održava svake godine uoči blagdana sv. Ivana 24. lipnja. Ovaj događaj povezan je s drevnim običajima obilježavanja ljetnog solsticija, kada se paljenjem krijesa slavi dolazak ljeta i najdužeg dana u godini. U Požegi, Ivanjski krijes ima posebno značenje kao dio lokalne kulture i tradicije.

Manifestacija okuplja mještane i posjetitelje koji se okupljaju oko velikog krijesa, često uz prigodni kulturno-zabavni program koji uključuje folklorne nastupe, pjesmu i ples. Paljenje krijesa prati i skakanje preko vatre, što se tradicionalno smatra činom pročišćenja i zaštite od zla. Ivanjski krijes u Požegi oživljava starinske običaje i pruža priliku za zajedničko slavlje, uz prisjećanje na bogatu povijest i tradiciju ovog kraja.⁵¹

⁵⁰ Nedela, D. (2015.). *Požega: turistički vodič*. Požega. ZOA d.o.o., str. 61.

⁵¹ Potrebeca, F. et. al. (2004.). *Kulturna baština Požege i Požeštine*. Požega. Spin Valis, str. 306.

Slika 11. Paljenje ivanjskog krijesa

Izvor: (<https://pozega-tz.hr/dogadaj/festival-kulenavina-ivanjski-krijes/>, 27. kolovoza 2024.)

5.4. Zlatne žice Slavonije

„Zlatne žice Slavonije“ glazbeni su festival koji se održava u Požegi početkom rujna, posvećen promociji tamburaške glazbe i kulturne baštine Slavonije. Festival je nastao 1969. i od tada je postao jedno od najvažnijih glazbenih događanja u regiji. Prvi Muzički festival Slavonije održan je na prostoru današnjeg Sportske dvorane Tomislava Pirca, tada nenatkrivenog Grabrika.

Na festivalu sudjeluju brojni izvođači tamburaške glazbe, a program obuhvaća izvedbe tradicionalnih slavonskih pjesama, kao i suvremenih skladbi koje čuvaju duh i melodiju tamburice. Festival „Zlatne žice Slavonije“ poznat je po svojoj toploj atmosferi i bogatom programu, koji uključuje koncerte, izložbe i druge kulturne manifestacije, okupljajući ljubitelje tamburaške glazbe iz cijele Hrvatske i šire. Festival je kroz svoju povijest prolazio kroz neizvjesna razdoblja i mijenjao nazive, ali je uvijek ostao prepoznatljiv kao požeški tamburaški festival. Od devedesetih godina, s revitalizacijom, festival nosi ime „Zlatne žice Slavonije“, po kojem je poznat i priznat diljem Hrvatske i svijeta.⁵²

⁵² Zlatne žice Slavonije. *Najveći festival tamburaške glazbe u Hrvatskoj*. Dostupno na: <https://zlatne-zice-slavonije.hr/o-festivalu/>. 28. kolovoza 2024.

Slika 12. Zlatne žice Slavonije

Izvor: (<https://zlatne-zice-slavonije.hr/ze-gallery/2021-godina/>, 28. kolovoza 2024.)

5.5. Fišijada

Požeška Fišijada je tradicionalna gastro manifestacija i natjecanje u pripremi fiš paprikaša. Ovo događanje nije samo kulinarsko nadmetanje za titulu najboljeg fiša, već predstavlja spoj tradicije, kulture, zajedništva, glazbe, dobre kapljice i ukusnih zalogaja. Svake godine, više od 50 fiš majstora iz cijele Slavonije okuplja se u natjecanju, a parkom kod Orljave šire se mirisi najfinijih ribljih paprikaša pripremljenih prema tradicionalnoj slavonskoj recepturi. Posjetitelje očekuje bogata gastro ponuda, glazbeni program, natjecanje u hvatanju šarana, dječja zona i, najvažnije, odlična zabava.⁵³

5.6. LIDAS – Lipanjski dani amaterskog stvaralaštva

Lipanjski dani amaterskog stvaralaštva (LIDAS) ključni je kulturni događaj Grada Pleternice, koji se odvija tijekom cijelog lipnja. Domaćin i organizator LIDAS-a je Grad Pleternica i Turistička zajednica Grada Pleternice, uz podršku lokalnih udruga, obrtnika i poduzetnika koji sudjeluju volonterski. Osim središnjeg događaja, smotre folklor, LIDAS nudi i mnoštvo drugih manifestacija, poput glazbeno-scenske priredbe „Cvjetići glazbe“, Fišijade,

⁵³ VisitSlavonia.hr. *Fišijada u Požegi*. Dostupno na: <https://visitslavonia.hr/planiraj/dogadanja/fisijada-u-pozegi-2024/>, 28. kolovoza 2024.

Otvorenog prvenstva RH u vožnji dvoprega s međunarodnim karakterom te drugih aktivnosti u suradnji s udrugama i kulturnim ustanovama.

Glazbeni festival „Cvjetići glazbe“, jedini dječji tamburaški festival u Hrvatskoj, predstavlja središnji dio dječjeg tjedna u lipnju, kada se slavi dječja razigranost, kreativnost i radost. Ovaj tjedan ispunjen je dječjim radionicama, izložbama i sportskim igrama.

Vikend posvećen kulturi i baštini obogaćen je gastronomskim užicima te pruža raznovrsne sadržaje za posjetitelje, od poznate gastro manifestacije Fišijade do Smotre folklor, koja ima tradiciju dugu gotovo 40 godina. Ove manifestacije obuhvaćaju izložbe rukotvorina, tradicionalne mirise i detalje koji mame osmijehe i griju srca. Posebnost trećega vikenda je nova manifestacija pod nazivom „Večer bećarca i gange“, koja je nastala kroz projekt „Kulturna ruta bećarca i gange“, gdje se kroz natpjevavanje i prikaze slave dva kulturna dobra, od kojih je jedno zaštićeno kao nematerijalna kulturna baština UNESCO-a.

Treći vikend lipnja obilježen je konjičkim turnirom koji uključuje utrke, utakmice i dresurne vožnje, a također nudi raznovrsne sadržaje za obitelji, djecu, udruge i posjetitelje željne zabave. Manifestacije poput Knjignika - piknika uz knjigu, sajma udruga i gospodarstvenika čine finale lipnja, pružajući priliku za okupljanje, zajedništvo i druženje.⁵⁴

Slika 13. Povorka folklornih skupina

Izvor: (<https://rva.hr/vijest/2024/vikend-u-pleternici-fisijada-smotra-folklor-lidas-zajednicko-gledanje-utakmice-i-jos-puno-sadrzaja-za-svakoga/>, 28. kolovoza 2024.)

⁵⁴ TZ Grada Pleternice. *Lipanski Dani Amaterskog Stvaralaštva – LIDAS 2019*. Dostupno na: <https://tz.pleternica.hr/vijesti/lipanski-dani-amaterskog-stvaralastva-lidas-2019/>. 28. kolovoza 2024.

5.7. Devetnice Gospi od suza

Devetnice u Pleternici imaju bogatu i dugu povijest koja seže više od šest desetljeća unatrag. Ovaj vjerski događaj započeo je 1955., kada je u Pleternici prvi put održana devetodnevna pobožnost u čast Gospe od suza. Legenda kaže da je čudo suza iz kipa Djevice Marije, koje se dogodilo u Sirakuzi na Siciliji 1953., potaknulo vjernike u Pleternici na organiziranje posebnog štovanja Gospe.

Od tada, Devetnice su postale tradicionalno hodočašće, koje se održava svake godine krajem kolovoza, a centralna je figura pobožnosti kip Gospe od suza, smješten u svetištu u Pleternici. Tijekom tih devet dana, brojni vjernici iz Hrvatske i šire dolaze u Pleternicu kako bi sudjelovali u molitvama, procesijama i misama koje se održavaju u znak pobožnosti i zahvalnosti.

Ova manifestacija kroz desetljeća nije izgubila na značaju, već je postala sve veća i važnija, s posebnim naglaskom na duhovnu obnovu i zajedništvo među vjernicima. Danas je Devetnica u Pleternici jedno od najvažnijih vjerskih događanja u regiji, čvrsto ukorijenjeno u tradiciji i vjerničkom životu Požeške-slavonske županije.⁵⁵

Slika 14. Posljednja večer devetnici Gospi od suza

Izvor: (<https://pozeski.hr/foto-posljednju-vecer-devetnica-gospi-od-suza-predvodio-nadbiskup-drazen-kutlesa/>, 28. kolovoza 2024.)

⁵⁵ Bitno.net. *Devetnica Gospi od suza*. Dostupno na: <https://www.bitno.net/vjera/devetnice/devetnica-gospi-od-suza/>. 28. kolovoza 2024.

5.8. Dan kulture nacionalnih manjina Grada Lipika

Dan kulture nacionalnih manjina u Lipiku posvećen je očuvanju i promociji kulturne baštine nacionalnih manjina koje žive na području grada. Brojne udruge koje njeguju svoje nacionalne tradicije sudjeluju u ovom događanju povodom Dana Grada Lipika, predstavljajući svoje narodne nošnje, gastronomsku ponudu i druge specifičnosti svoje zajednice.

Program Dana kulture nacionalnih manjina uključuje defile predstavnika manjina u tradicionalnim nošnjama kroz park, nakon čega slijedi prezentacija nošnji svake zajednice. Uz to, posjetitelji imaju priliku kušati specijalitete iz različitih gastronomskih tradicija koje će pripremiti udruge. U manifestaciji sudjeluju Zajednica Talijana Lipika, Češka nacionalna manjina Grada Lipika, Vijeće srpske nacionalne manjine Grada Lipika te Udruga ukrajinsko-hrvatskog prijateljstva.⁵⁶

5.9. Festival graševine

Festival graševine u Kutjevu je godišnja manifestacija koja slavi bogatu vinsku tradiciju ovog kraja, poznatog po vrhunskoj proizvodnji vina, posebno sorte graševina. Ovaj festival okuplja vinare, ljubitelje vina i brojne posjetitelje iz Hrvatske i inozemstva, nudeći im priliku da uživaju u raznovrsnim vinskim degustacijama, eno-gastronomskim događanjima, ali i bogatom kulturno-zabavnom programu.

Tijekom festivala, posjetitelji mogu sudjelovati u vinskim radionicama, natjecanjima, izložbama vina i prezentacijama lokalnih proizvoda. Uz vrhunska vina, festival nudi i tradicionalna jela, kulturne predstave, koncerte i folklorne nastupe koji dočaravaju duh Slavonije. Centralni događaj festivala je ceremonija izbora najbolje graševine, gdje stručni žiri ocjenjuje vina i nagrađuje najbolje vinare.

Festival graševine u Kutjevu nije samo prilika za uživanje u vinu, već i za doživljaj bogate kulture i tradicije regije, koja se prenosi generacijama.⁵⁷

⁵⁶ Kompas.com.hr. *Dan kulture nacionalnih manjina u Lipiku*. Dostupno na: <https://kompas.com.hr/clanak/11/12133/dan-kulture-nacionalnih-manjina-u-lipiku.html>. 28. kolovoza 2024.

⁵⁷ Festival-grasevine.hr. *O festivalu*. Dostupno na: <https://festival-grasevine.hr/#festival>. 28. kolovoza 2024.

5.10. Martinje u Kutjevu

Kutjevčani također slave blagdan svetog Martina kroz tradicionalni obred krštenja mošta. Dugogodišnje iskustvo vinogradara i vinara pokazalo je da vrenje mošta najčešće završava u studenome pa se prijelaz mošta u vino obilježava duhovitom ceremonijom. Martinje u Kutjevu privlači posjetitelje i mještane raznovrsnim aktivnostima, čineći ovu proslavu posebno atraktivnom. Planinari iz Hrvatske i susjednih zemalja rado sudjeluju u svečanostima, ali najprije istražuju planinarske staze Krndije i Papuka, uživajući u prirodnim ljepotama ovog kraja.

Martinje u Kutjevu započinje 4. studenoga Danom otvorenih podruma, a nastavlja se 5. studenoga na Trgu graševine, gdje se okupljaju planinari uz tradicionalni slavonski doručak. U poslijepodnevnom satima održava se martinjski sajam, na kojem posjetitelji mogu kušati vina kutjevačkih vinara, uživati u gastronomskoj ponudi te razgledati i kupiti proizvode obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava i rukotvorina.⁵⁸

5.11. Najduži stol u Velikoj

Manifestacija „Najduži stol u Hrvata“ održava se u Velikoj i predstavlja jedan od najpoznatijih društveno-kulturnih događaja u ovom dijelu Slavonije. Ovaj jedinstveni događaj okuplja brojne udruge, obiteljska gospodarstva, vinare i izlagače iz cijele Hrvatske, ali i šire, koji izlažu svoje domaće proizvode na impresivno dugom stolu, simbolu zajedništva i gostoprimstva.

Ovaj stol postavljen je u središtu Velike i tijekom manifestacije služi kao mjesto okupljanja i degustacije raznih delicija. Posjetitelji imaju priliku kušati širok spektar gastronomskih delicija, uključujući domaće specijalitete poput slavonskog kulena, čvaraka, različitih vrsta mesa s roštilja, ribljih jela, te razne vrste vina i rakija, s posebnim naglaskom na lokalnu graševinu.

⁵⁸ Visitslavonia.hr. Martinje u Kutjevu. Dostupno na: <https://visitslavonia.hr/planiraj/dogadanja/martinje-u-kutjevu-2023/>. 28. kolovoza 2024.

Oko stola postavljeni su štandovi i kućice koje predstavljaju obiteljska poljoprivredna gospodarstva, vinare i proizvođače domaćih proizvoda. Svaki izlagač nudi degustaciju svojih proizvoda i objašnjava proces proizvodnje, a događaj je često popraćen bogatim kulturno-zabavnim programom, uključujući folklorne nastupe, glazbu uživo i druge prigodne sadržaje. „Najduži stol u Hrvata“ postao je pravi sinonim za slavonsku gostoljubivost i dobru zabavu, privlačeći veliki broj posjetitelja i sudionika svake godine.⁵⁹

Slika 15. Najduži stol u Velikoj

Izvor: (<https://www.vecernji.hr/vijesti/pogledajte-sto-se-jelo-i-pilo-na-najduzem-stolu-u-hrvata-414313>, 28. kolovoza 2024.)

5.12. Halštatski dani

Halštatski dani su jedinstvena manifestacija koja se održava u Kaptolu, malome mjestu u blizini Požege, a posvećena je halštatskoj kulturi i arheološkom nasljeđu tog doba. Ova manifestacija ima za cilj promovirati bogatu povijest i kulturno nasljeđe regije kroz različite edukativne i zabavne aktivnosti.

Halštatski period je važan dio europske prapovijesti, poznat po napretku u metalurgiji, umjetnosti i svakodnevnom životu. U Kaptolu su pronađeni značajni arheološki nalazi koji datiraju iz tog razdoblja, što manifestaciju čini posebice relevantnom za proučavanje i očuvanje

⁵⁹ Compas.com.hr. *Najduži stol, najraskošniji folklor i najbolja zabava čekaju vas 24., 25. i 26. svibnja u Velikoj!*. Dostupno na: <https://compas.com.hr/clanak/9/12908/najduzi-stol-najraskosniji-folklor-i-najbolja-zabava-cekaju-vas-24-25-i-26svibnja-u-velikoj.html>. 28. kolovoza 2024.

kulturnog nasljeđa. Halštatski dani imaju za cilj educirati posjetitelje o ovoj drevnoj kulturi i njezinoj važnosti za regiju kroz rekonstrukcije, predavanja i različite aktivnosti.

Posjetitelji mogu vidjeti rekonstrukcije halštatskih naselja, uključujući replike kuća, alatki i drugih svakodnevnih predmeta. Ove rekonstrukcije omogućuju uvid u život i običaje ljudi iz tog perioda. Organiziraju se radionice na kojima se mogu naučiti stare zanatske tehnike poput izrade keramike, kovanje metalnih predmeta i tkanje. Također se održavaju predavanja i edukativni paneli o halštatskoj kulturi i arheološkim iskopavanjima u regiji.

Tijekom manifestacije organiziraju se povijesni performansi i rekonstrukcije bitki, ceremonija i običaja iz halštatskog doba. Ovo daje posjetiteljima priliku da vide kako su izgledali rituali i svakodnevni život ljudi iz tog vremena. Održavaju se nastupi tradicionalne glazbe i plesa, često izvedeni u kostimima koji odgovaraju halštatskom razdoblju, kako bi se dočarao duh vremena, a za najmlađe se organiziraju razne edukativne i kreativne radionice.⁶⁰

Slika 16. Festival starijeg željeznog doba u Zlatnoj dolini

Izvor: (<https://www.turizmoteka.hr/destinacije/halstatski-dani/>, 28. kolovoza 2024.)

⁶⁰ Visitslavonia.hr. *Halštatski dani*. Dostupno na: <https://visitslavonia.hr/planiraj/dogadanja/halstatski-dani-2024/>. 28. kolovoza 2024.

6. ZAŠTIĆENA KULTURNA BAŠTINA

U Požeško-slavonskoj županiji postoji 13 zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara, prema podacima iz Županijske razvojne strategije za razdoblje 2017.-2020., koja predstavljaju zajedničku nematerijalnu baštinu cijele Slavonije. Iako su u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske zabilježena samo dva zaštićena nematerijalna kulturna dobra u ovoj županiji – crkveno pučko pjevanje i Grgurevo, požeški vinogradarski običaj – stvarni broj nematerijalnih dobara je veći.

Tradicije poput umijeća sviranja na tamburi samici, umijeća pripreme kulena i bećarca također su prisutne u Požeško-slavonskoj županiji, no nisu zasebno klasificirane u Registru, vjerojatno zbog toga što su karakteristične i za druge slavonske županije. U nastavku će biti priložena tablica zaštićene nematerijalne kulturne baštine.

Redni broj	Naziv
1.	Medičarski obrt s područja sjeverozapadne Hrvatske i Slavonije
2.	Umijeće izgradnje i sviranja gajdi i duda u istočnoj i središnjoj Hrvatskoj
3.	Požeški vinogradarski običaj – Grgurevo
4.	Umijeće sviranja na tamburi samici, Slavonija
5.	Priprema tradicijskog slavonskog kulena/kulina
6.	Umijeće izrade tradicijskih ženskih frizura s područja Slavonije, Baranje i Srijema
7.	Bećarac - tradicijsko vokalno-instrumentalni napjev poznat na području Slavonije, Baranje i Srijema
8.	Svatovac – tradicijski vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema
9.	Umijeće izrade slavonskog kožnog prsluka
10.	Šetana kola s područja Slavonije
11.	Umijeće izrade zlatoveza
12.	Crkveno pučko pjevanje

13.	Zlatna formula hrvatskoga jezika ča-kaj-što. Crkveno pučko pjevanje na području Slavonije i Srijema
14.	Tradicije hrvatskog lovstva

Tablica 1. Zaštićena nematerijalna kulturne baština u Požeško-slavonskoj županiji

Izvor: (<https://registar.kulturnadobra.hr/#/>, 29. kolovoza 2024.)

6.1. Požeški vinogradarski običaj – Grgurevo

Grgurevo, autohtoni požeški vinogradarski običaj, obilježava se 12. ožujka u znak sjećanja na oslobođenje Požege od Turaka i upisano je na Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara. Od 1995. Grgurevo službeno postaje Dan grada Požege.⁶¹

Svake godine, ovaj važan događaj započinje svečanom povorkom i postrojavanjem povijesnih postrojbi uz pucanje iz mužara i topova na Trgu sv. Terezije Avilske ili Trgu sv. Trojstva. Službeni dio manifestacije obuhvaća mimohod i smotru povijesnih postrojbi iz cijele Hrvatske ispred katedrale sv. Terezije Avilske i spomenika fra Luki Ibrišimoviću Sokolu. Završetak povorke obilježava se pucanjem iz malih topova, kubura i drugog povijesnog oružja, odajući počast fra Luki Ibrišimoviću.

Nakon službenog dijela, proslava se seli u vinograde u blizini brda Sokolovac, gdje vinogradari preuzimaju važnu ulogu. Oni u svojim objektima ugošćuju posjetitelje, pripremaju naboje za topove, isprobavaju vino te se nadmeću u pucanju s jednog brda na drugo. Ova „bitka“ traje sve dok ne ponestane streljiva, vina i hrane.⁶²

⁶¹ TZ grada Požege. *O gradu*. Dostupno na: <https://www.pozega-tz.hr/o-gradu>. 29. kolovoza 2024.

⁶² Muzejuloncu.hr. *Kako Požežani tjeraju Turke mužarima, vinom i zairom*. <https://muzejuloncu.gmp.hr/spajza/druga-polica-price/26-kako-pozezani-tjeraju-turke-muzarima-vinom-i-zairom>. 29. kolovoza 2024.

Slika 17. Grgurevo

Izvor: (<https://croatia-hotspots.com/2015/03/grgurevo-u-pozegi-kad-se-udruze-slavna-tradicija-i-vrsna-zabava/>, 29. kolovoza 2024.)

6.2. Vinogradarski ćevap

Uz Grgurevo se veže i jedno tradicionalno požeško jelo, vinogradarski ćevap. Iako je u procesu osuvremenjivanja Grgureva ovaj specijalitet gotovo pao u zaborav, zahvaljujući projektu Gradskog muzeja Požega pod nazivom „Muzej u loncu“, vinogradarski ćevap ponovno je ožvijen i vraćen u fokus požeške kulinarske tradicije.

Vinogradarski ćevap nekada je bio svečano jelo koje se nije pripremalo samo za Grgurevo, već je često bilo dio izleta, proslava i drugih svečanosti, osobito između ranog proljeća i kasne jeseni. Iako su postojali pokušaji prisvajanja ovog jela pod različitim nazivima, poput slavonskog ćevapa u papiru, iločkog ćevapa, čarugina ili hajdučkog ćevapa, njegova autohtonost je najviše povezana s Požegom.

Iako se vinogradarski ćevap često povezuje s Grgurevom, njegovo etimološko nasljeđe ukazuje na balkanski turcizam arapskog podrijetla, što sugerira da je ovo jelo naslijeđeno od Turaka. Priprema se tako da se tanko narezani komadi mesa, poput svinjskog buta, škopčevine, pluća, udimljene slanine i luka, nižu na ražanj i peku na jakoj otvorenoj vatri, uz dodatak soli, papra i crvene paprike.

Danas je vinogradarski ćevap ponovno postao neizostavna delicija koja se priprema prilikom obilježavanja Grgureva, vraćajući se u središte požeške kulinarske tradicije.⁶³

Slika 18. Vinogradarski ćevap

Izvor: (<https://centar-rostilja.hr/recepti/vinogradarski-cevap-raznju-najbolji-recept-koji-cete-naci-68/>,
29. kolovoza 2024.)

⁶³ Muzejloncu.hr. *Kako Požežani tjeraju Turke mužarima, vinom i zairom*. Dostupno na: <https://muzejloncu.gmp.hr/spajza/druga-polica-price/26-kako-pozezani-tjeraju-turke-muzarima-vinom-i-zairom>. 29. kolovoza 2024.

7. ZAKLJUČAK

Zaključak istraživanja nematerijalnog kulturnog turizma u Požeško-slavonskoj županiji ističe važnost ove specifične vrste turizma u očuvanju i promociji kulturnih vrijednosti regije. Kroz analizu različitih aspekata nematerijalne kulturne baštine, uključujući pojmovno određenje, zaštitu, očuvanje te ulogu UNESCO-a, jasno se ukazuje na značaj očuvanja kulturnih dobara koja čine temelj identiteta i tradicije ovog područja.

Nematerijalna kulturna baština, kako je definirana u ovom radu, obuhvaća razne oblike kulturnih izraza, uključujući običaje, narodne nošnje, plesove, glazbu te jedinstvene manifestacije koje se održavaju u Požeško-slavonskoj županiji. Značaj zaštite i očuvanja ove baštine ne može se preneglasiti, s obzirom na njezinu ulogu u jačanju kulturnog identiteta i očuvanju povijesnog nasljeđa koje se prenosi s generacije na generaciju.

Posebnu pažnju treba posvetiti ulozi nematerijalne kulturne baštine u kulturnom turizmu, koja se očituje kroz organizaciju različitih manifestacija i događanja. Analizirani su ključni elementi kao što su Grgurevo, vinogradarski ćevap, festival jednogminutnog filma, Kulenijada, Ivanjski krijes, Aureafest, Fišijada, Lipanjski dani amaterskog stvaralaštva (LIDAS), Dan kulture nacionalnih manjina Grada Lipika, Festival graševine, Martinje u Kutjevu, Najduži stol u Velikoj i Halštanski dani. Svaka od ovih manifestacija pridonosi stvaranju jedinstvenog kulturnog identiteta i turističke atraktivnosti Požeško-slavonske županije.

Tradicionalna jela, običaji, povijesni događaji i manifestacije poput Grgureva i vinogradarskog ćevapa ne samo da privlače posjetitelje, već i služe kao važan instrument za očuvanje kulturnih vrijednosti i poticanje interesa za kulturni turizam. Također, njihova integracija u turističku ponudu pridonosi razvoju lokalne ekonomije i promociji regije na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

Zaključno, Požeško-slavonska županija posjeduje bogatstvo nematerijalne kulturne baštine koja, pravilno zaštićena i promicana, može postati ključni element u razvoju kulturnog turizma. Očuvanje i valorizacija tradicijskih elemenata pridonose ne samo očuvanju kulturnog identiteta već i stvaranju autentičnih iskustava za posjetitelje. S obzirom na sve ove aspekte, od esencijalne je važnosti kontinuirana podrška očuvanju nematerijalne kulturne baštine i njezinog integriranja u turističke strategije regije, kako bi se osigurala dugoročna valorizacija i očuvanje kulturnih dobara za buduće generacije.

LITERATURA

Knjige:

1. Du Cross, H., McKercher, B. (2015.). *Cultural Tourism – second edition*, New York, Routledge
2. Fopp, M. A. (1997.). *Managing Museums and Galleries*. London. Routledge
3. Igić, Lj. (1988.). *Narodna nošnja Požeške kotline*. Zagreb. Kulturno povijesni sabor Hrvatske
4. Jelinčić, D. A. (2008.). *Abeceda kulturnog turizma*. Zagreb. Meandar
5. Marasović, T. (2001.). *Kulturna baština*. Split. Veleučilište u Splitu
6. Middleton, V. T. C., Clarke, J. (2001.). *Marketing in Travel and Tourism*. Oxford. Butterworth - Heinemann
7. Nedela, D. (2015.). *Požega: turistički vodič*. Požega. ZOA d.o.o.
8. Perić Kaselj, M. (2019.). *Slavonija tradicija u suvremenosti*. Zagreb. Institut za migracije i narodnosti
9. Potrebića, F. et. al. (2004.). *Kulturna baština Požege i Požeštine*. Požega. Spin Valis

Članci:

1. Babić, M. (1997.). Redoslijed u procesijama. *Služba Božja: liturgijsko pastoralna revija*. Vol. 37., No.2, str. 175.-178.
2. Demonja, D. (2011.). Kulturni turizam: Hrvatska iskustva. *Antropologija* 11, sv. 1., str. 182.-205.
Hrovatin, M. (2012.). Procesi očuvanja i popisivanja nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, No. 36., str. 125.-136.
3. Josipović Batorek, S. (2012.). Vjerske procesije i hodočašća u Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj biskupiji u svjetlu crkveno-državnih odnosa od 1945. do 1960. godine. *Povijesni zbornik: godišnjak za kulturu i povijesno nasljeđe*. Vol. 4., No. 5. , str, 5.-17.

4. Ristić, Z. (2018). Kulturni turizam kao poseban oblik održivog turizma – Kulturni resursi kao činioci turističke ponude. U: N. Petrović (ur.), *Zbornik radova sa konferencije o turizmu*. Univerzitet u Beogradu, str. 63.-71.
5. Šojat-Bikić, M. (2011.). Hrvatska tradicijska baština online: stanje i mogućnosti. *Etnološka istraživanja*, No. 16, str. 103.-128.

Internetski izvori:

1. Bitno.net. Devetnica Gospi od suza. Dostupno na: <https://www.bitno.net/vjera/devetnice/devetnica-gospi-od-suza/>. 28. kolovoza 2024.
2. Compas.com.hr. Dan kulture nacionalnih manjina u Lipiku. Dostupno na: <https://compas.com.hr/clanak/11/12133/dan-kulture-nacionalnih-manjina-u-lipiku.html>. 28. kolovoza 2024.
3. Compas.com.hr. Najduži stol, najraskošniji folklor i najbolja zabava čekaju vas 24., 25. i 26. svibnja u Velikoj!. Dostupno na: <https://compas.com.hr/clanak/9/12908/najduzi-stol-najraskosniji-foklor-i-najbolja-zabava-cekaju-vas-24-25-i-26svibnja-u-velikoj.html>. 28. kolovoza 2024.
4. Culture in Development (CiD). What is Cultural Heritage. Dostupno na: http://www.cultureindevelopment.nl/cultural_heritage/what_is_cultural_heritage. 2. kolovoza 2024.
5. Enciklopedija.hr. Baština. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6230>. 31. srpnja 2024.
6. Enciklopedija.hr. Proštenje. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50729>. 25. kolovoza 2024.
7. Festival-graševine.hr. O festivalu. Dostupno na: <https://festival-grasevine.hr/#festival>. 28. kolovoza 2024.
8. Havn.hr. Hrvatski film jednogminutnih filmova. Dostupno na: <https://havn.hr/hrvatski-film/festivali-u-hrvatskoj/popis-festivala/hrvatski-festival-jednogminutnih-filmova?changeType=true>. 27. kolovoza 2024.
9. Hrvatska.eu. Tradicijska kultura. Dostupno na: <https://croatia.eu/index.php/hr/home-hr/drustvo-i-nacin-zivota/tradicijska-kultura>. 2. kolovoza 2024.

10. Literary Terms. Legend. Dostupno na: <https://literaryterms.net/legend/>. 5. kolovoza 2024.
11. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Kulturna baština. Dostupno na: [https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20\(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme\)](https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme)). 2. kolovoza 2024.
12. Ministarstvo kulture i medija RH. Nematerijalna kulturna baština upisana na UNESCO-ove popise. Dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/eu-kultura/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturnabastina/nematerijalna-kulturna-bastina-upisana-na-unesco-ove-popise/16448>. 1. kolovoza 2024.
13. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2018.). Vjerski turizam, izazov i mogućnosti: Kulturni turizam i perspektive razvoja religijskog turizma u Hrvatskoj. Dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/007-jasminka-ana-modric-vjerski-turizam5bb8ffc60d050.pdf>. 2. kolovoza 2024
14. Muzejuloncu.hr. Kako Požežani tjeraju Turke mužarima, vinom i zairom. Dostupno na: <https://muzejuloncu.gmp.hr/spajza/druga-polica-price/26-kako-pozezani-tjeraju-turke-muzarima-vinom-i-zairom>. 29. kolovoza 2024.
15. Narodne-novine.nn.hr. Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2005_06_5_47.html. 31. srpnja 2024.
16. Pravilnik o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske. Narodne novine. Dostupno na: https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_04_37_652.html. 1. kolovoza 2024.
17. TZ Grada Pakraca. Legende i anegdote. Dostupno na: <https://tz-pakrac.hr/category/legende-i-anegdote/>. 5. kolovoza 2024.
18. TZ Grada Pleternice. Lipanjski Dani Amaterskog Stvaralaštva – LIDAS 2019. Dostupno na: <https://tz.pleternica.hr/vijesti/lipanjski-dani-amaterskog-stvaralastva-lidas-2019/>. 28. kolovoza 2024.
19. TZ Grada Pleternice. Putevima Madame Cliqout. Dostupno na: <https://tz.pleternica.hr/price/putevima-madame-cliqout/>. 5. kolovoza 2024.
20. TZ Grada Pleternice. Svetište Gospe od suza. Dostupno na: <https://tz.pleternica.hr/price/svetiste-gospe-od-suza/>. 4. kolovoza 2024.
21. TZ Grada Požege. O gradu. Dostupno na: <https://www.pozega-tz.hr/o-gradu>. 29. kolovoza 2024.

22. UNESCO. Culture. Dostupno na: <https://www.unesco.org/en/culture>. 1.kolovoza 2024.
23. UNESCO. History of UNESCO. Dostupno na: <https://www.unesco.org/en/history>. 1. kolovoza 2024.
24. UNESCO. Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Dostupno na: <https://ich.unesco.org/en/convention#art2>. 1.kolovoza 2024.
25. UN Tourism. Tourism and Culture. Dostupno na: <http://ethics.unwto.org/content/tourism-and-cultur>. 5. kolovoza 2024.
26. Visitslavonia.hr. Bećarac. Dostupno na: <https://visitslavonia.hr/zanimljivosti/becarac/> 25. kolovoza 2024.
27. Visitslavonia.hr. Craft pivovare. Dostupno na: <https://visitslavonia.hr/okusi/craft-pivovare/>, 25. kolovoza 2024.
28. Visitslavonia.hr. Fišijada u Požegi. Dostupno na: <https://visitslavonia.hr/planiraj/dogadanja/fisijada-u-pozegi-2024/>. 28. kolovoza 2024.
29. Visitslavonia.hr. Halštatski dani. Dostupno na: <https://visitslavonia.hr/planiraj/dogadanja/halstatski-dani-2024/>. 28. kolovoza 2024.
30. Visitslavonia.hr. Martinje u Kutjevu. Dostupno na: <https://visitslavonia.hr/planiraj/dogadanja/martinje-u-kutjevu-2023/>. 28. kolovoza 2024.
31. Visitslavonia.hr. Vinari. Dostupno na: <https://visitslavonia.hr/okusi/vinska-prica/vinari/>. 25. kolovoza 2024.
32. Zakon.hr. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara>. 31. srpnja 2024.
33. Zlatne žice Slavonije. Najveći festival tamburaške glazbe u Hrvatskoj. Dostupno na: <https://zlatne-zice-slavonije.hr/o-festivalu/>. 28. kolovoza 2024.

POPIS PRILOGA

Slika 1. Svečani peškir, str. 19.

Slika 2. Ženska nošnja Požeške kotline, str. 22

Slika 3. Pocolice – žensko pokrivalo za glavu, str. 23.

Slika 4. Prepoznatljiva slavonska frizura i dukati, str.24.

Slika 5. Muška nošnja Požeške kotline, str. 26.

Slika 6. Zlatovez, str. 29.

Slika 7. Kulen, str. 30.

Slika 8. Kutjevački podrum, str. 32.

Slika 9. Poznato pivo „Grof“ pivovare Slavonica, str. 33.

Slika 10. Muzej Bećarca u Pleternici, str. 35.

Slika 11. Paljenje Ivanjskog krijesa, str. 38.

Slika 12. . Zlatne žice Slavonije, str. 39.

Slika 13. Povorka folklornih skupina, str. 40.

Slika 14. Posljednja večer devetnici Gospi od suza, str. 41.

Slika 15. Najduži stol u Velikoj, str. 44..

Slika 16. Festival starijeg željeznog doba u Zlatnoj dolini, str. 45.

Slika 17. Grgurevo, str. 48.

Slika 18. Vinogradarski ćevap, str. 49.

Tablica 1. Zaštićena nematerijalna kulturne baština u Požeško-slavonskoj županiji, str. 46. i 47.

SAŽETAK

Ovaj rad istražuje značaj nematerijalne kulturne baštine u Požeško-slavonskoj županiji i njezin utjecaj na kulturni turizam. Kroz detaljnu analizu različitih aspekata nematerijalne baštine, rad se fokusira na ključne komponente kao što su pojmovno određenje, zaštita i očuvanje kulturnih dobara te uloga UNESCO-a u njihovom priznavanju. Nematerijalna kulturna baština, koja uključuje tradicijske običaje, narodne nošnje, plesove, glazbu te specifične manifestacije, predstavlja bitan dio kulturnog identiteta Požeško-slavonske županije. Posebna pažnja posvećena je manifestacijama poput koje značajno pridonose očuvanju kulturnih vrijednosti i promociji regije. Analizom manifestacija rad pokazuje kako ove manifestacije ne samo privlače posjetitelje, već i igraju ključnu ulogu u očuvanju i valorizaciji nematerijalne baštine. Nematerijalna kulturna baština Požeško-slavonske županije pruža značajne turističke mogućnosti i pridonosi očuvanju kulturnog identiteta regije. Njezino pravilno očuvanje i integracija u turističku ponudu ključni su za razvoj kulturnog turizma i dugoročno očuvanje kulturnih vrijednosti.

Ključne riječi: nematerijalna kulturna baština, Požeško-slavonska županija, turizam, kultura, UNESCO

SUMMARY

This paper investigates the importance of intangible cultural heritage in Požega-Slavonia County and its impact on cultural tourism. Through a detailed analysis of various aspects of intangible heritage, this paper focuses on key components such as conceptual definition, protection and preservation of cultural assets, and the role of UNESCO in their recognition. The Intangible cultural heritage, which includes traditional customs, folk costumes, dances, music, and specific manifestations, represents an essential part of the cultural identity of Požega-Slavonia County. Special attention is paid to events those that significantly contribute to the preservation of cultural values and the promotion of the region. By analyzing the manifestations, the paper shows how these manifestations not only attract visitors, but also play a key role in the preservation and valorization of intangible heritage. The intangible cultural heritage of the Požega-Slavonia County provides significant tourist opportunities and contributes to the preservation of the region's cultural identity. Its proper preservation and integration into the tourist offerings crucial for the development of cultural tourism and the long-term preservation of cultural values.

Keywords: intangible cultural heritage, Požega-Slavonia County, tourism, culture, UNESCO

Sažetak na engleskom jeziku lektorirala: Emilija Funtek, mag. educ. et philol. angl. et ital.